नं. ५१३९

शतपथ ब्राह्मणं

सस्वरं

१म काण्ड:

〃 〃 〃

पत्र. १०३ —————— सं. x

संहिता ब्राह्मणं

ः पवित्रपूतोऽव्रतमुपायानीति तस्माद्वाऽअप्युप
स्पृशति ॥१॥ सोऽग्निमेवाभीक्ष्माणोऽव्रतमुपैति ॥ अ
ग्ने व्रतपतेऽव्रतं चरिष्यामि तच्छकेयं तन्मे राध्यता
मित्यग्निर्वै देवानां व्रतपतिस्तस्माऽएवैतत्प्राह व्र
तं चरिष्यामि तच्छकेयं तन्मे राध्यतामिति नात्र ति

2

रोहितमिवास्ति ॥२॥ अथ सꣳस्थिते विसृजते ॥ अ

ग्ने व्रतपते व्रतमचारिषं तदशकं तन्मेराधीत्यशको

ह्येतद्यो यज्ञस्य सꣳस्थामगन्नराधि ह्यस्मै यो यज्ञस्य

सꣳस्थामगन्नेतेन न्वेव भूयिष्ठा इव व्रतमुपयन्त्यनेन ॥२॥

त्वेवोपेयात् ॥३॥ द्वयं वा इदं न तृतीयमस्ति सत्यं चैवा

नृतंचसत्यमेवदेवाऽअनृतंमनुष्याऽइदमहमनृ
तात्सत्यमुपैमीतितन्मनुष्येभ्योदेवानुपैति॥४॥
सवैसत्यमेववदेत्॥एतद्धवैदेवाव्रतंचरंतियत्स
त्यंतस्मात्तेयशोयशोहभवतियएवंविद्वांत्सत्यं
वदंति॥५॥अथसंस्थितेविसृजते॥इदमहं

3

यएवास्मिसोस्मीत्यमानुष्यऽइववायतद्भवतियद्
तमुपैतिनहितदवकल्पतेयद्भूयादिदमहंऽसत्या
दन्तमुपैमीतितदुखवनुपुनर्मर्त्यिषोभवतितस्मा
दिदमहंयएवास्मिसोस्मीत्येवव्रतंचरेत्विसृजेत ॥२॥ ॥३॥
अथातोऽप्रानानप्रातस्यैव ॥ तदुहाषाढःसावयसो

नश्रानमेवव्रतंमेनेमनोहवैदेवामनुष्यस्याजानं
तितऽएनमेतद्व्रतमुपयंतंविदुःप्रातर्नोयक्ष्यतइ
तितेस्यविश्वेदेवागृहानागच्छंतितेस्यगृहेषूप
वसंतिसऽउपवसथः॥७॥तन्वेवानवकॢप्तं॥यो
मनुष्येष्वनश्नत्सुपूर्वोश्नीयादथकिमुयोदेवेषु

५

नाश्नस्तुपूर्वोऽश्नीयात्तस्माद्दुनैवाऽश्नीयात् ॥ ७ ॥ तद्दुहो

वाचयाज्ञवल्क्यो ॥ यदिनाश्नातिपितृदेवत्योभव

तियद्युऽश्नातिदेवानत्यश्नातीतिसयदेवाप्रीत

मनप्रीतंतदश्नीयादितियस्यवैहविर्नगृह्णंतितद ॥ ४ ॥

प्रीतमनप्रीतंसयदश्नातितेनापितृदेवत्योभव

तियद्धुतदश्नातियस्यहविर्नगछंतितेनोदेवाना
त्यश्नाति॥२॥सवाऽआरंण्यमेवाश्नीया॥द्यावा
वारंण्याऽउषध्ययोयद्वाघृदंतदुहस्माहापिब
र्कुर्वार्ष्णिमाषान्मेपवतनवाऽपतेषाठहविग
हंतातितदुतथानऊर्याद्वीहियवयोर्वाएतदुप

5

जंयच्छमीधान्यंतद्व्रीहियवावेवैतेनभूयाꣳसौक

रोतितस्मादारण्यमेवाश्नीयात्॥१०॥सऽआहवनी

यागारेवैताꣳरात्रिꣳशयीत॥गार्हपत्यागारेवादे

वान्वाऽएषऽउपावर्त्ततियोव्रतमुपैतिसयानेवोपा ॥५॥

वर्त्ततितेषामेवैतन्मध्येशेतेऽधःशयीताधस्तादिव

हिश्रेयसउपचारः॥१॥सवैप्रातरपएव॥प्रथमे
नकर्म्मणाभिपद्यतेपःप्रणयतियज्ञोवाऽआपो
यज्ञमेवैतत्प्रथमेनकर्म्मणाभिपद्यतेताःप्रणय
तियज्ञमेवैतद्वितनोति॥२॥सप्रणयति॥कस्त्वा
युनक्तिसत्वायुनक्तिकस्मैत्वायुनक्तितस्मैत्वा

युनक्तीत्येताभिरनिरुक्ताभिर्व्याहृतिभिरनिरुक्तो
6 वै प्रजापतिः प्रजापतिर्यज्ञस्तत्प्रजापतिमेवैतद्य
ज्ञं युनक्ति ॥ ३ ॥ यद्वेवापः प्रणयत्य॥द्भिर्वा इदं
सर्वमाप्तं तत्प्रथमेनैवैतत्कर्मणा सर्वमाप्नोति ॥ ४ ॥ ॥ ६ ॥
यद्वेवास्यात्र ॥ होता वाध्वर्युर्वा ब्रह्मा वाग्नीध्रो वा

स्वयंवाजमानोनाभ्यापयतितदेवास्यैतेनसर्वमा
प्तंभवति॥१५॥यद्देवापःप्रणयन्ति।देवान्हवैय
ज्ञेनयजमानांस्तानसुररक्षसानिररक्षुर्नयक्ष्य
ध्वइतितद्यदरक्षंस्तस्माद्रक्षांसि॥१६॥ततोदे
वाएतंवज्रंददृशुः॥अपोवज्रोवाआपोवज्रो

हिवाऽआपास्तस्माद्येनैतायंतिनिम्नंकुर्वंतियत्रो
पतिष्ठंतेनिर्दहंतितत्तऽएतंवज्रमुदयच्छंस्तस्याभ
येनाष्ट्रेनिवातेयज्ञमतन्वततथोऽएवैषऽएतंवज्र
मुद्यच्छतितस्याभयेनाष्ट्रेनिवातेयज्ञंतनुतेतस्मा ॥७॥
दपःप्रणयति ॥१७॥ ताउत्तरेणगार्हपत्य

ऽसादयति॥ योषावाऽआपो वृषाग्निर्गृहा वैगा

र्हपत्यस्तऽऋहे ष्वैवैतान्मिथुनं प्रजननंक्रियते वज्रं

वाऽएषभ्रातृव्यच्छति यो पः प्रणयति यो वाऽअप्रति

ष्ठितो वज्रमुद्यच्छति नैनंऽप्राप्नोत्युद्यन्तं ऽसहि

नस्ति श्रृणाति॥ १८ ॥ स यज्ञो गार्हपत्ये सादयति॥ ग

४

ह्यावैगार्हपत्योगृहा वैप्रतिष्ठातद्गृहेष्वेवैतत्प्रति
ष्ठायांप्रतितिष्ठतितथोहैनमेषवज्रोनहिनस्तित
स्माद्गार्हपत्येसादयति॥ ९॥ तामन्तरेणाहवनीयं
प्रणयति॥ योषावा आपोवृषाग्निर्मिथुनमेवैत ॥ ७॥
त्प्रजननंक्रियतेऽएवमिवहि मिथुनंप्रजाननंक्र

ष्णमुत्तरतोहिस्त्रीपुमाऽसमुपप्रोत्तोार॥ताानांत्त
रेणसंवरेयु॥र्नेन्मिष्युतंवर्यमाणमंतरेणसंवरा
नि३ निताना‍तिहृत्यसादयेन्नोऽऋनाषाःसादयेस
यदतिहृत्यसादयेदस्तिवाऽऋग्नेश्चापांवघिन्ना
त्वंवर्द्धयेद्युदतिहृत्यसादयेद्युऽऋनाह्वाःसा
त्वामिवसयुयेवहतदग्नेर्भवतियत्रासप्पाऽऋपस्पर्शोत्पगोहाधिन्ना

दयन्नोहाभिस्तंकाममभ्यापयेद्युस्मैकामायग्रणी
यंतेतस्माद्दुसंघृत्यैवोत्तरेणाहवनीयंप्रणयति॥२॥
अथदर्भैःपरिस्तृणाति॥द्वंद्वंपात्राण्युदाहरतिसू
र्पंचाग्निहोत्रहवणीयंचस्फ्यंचकपालानिचशम् ॥ए॥
यांचकृष्णाजिनंचोलूखलमुसलेदृषदुपलेतद्द्वा

दशाक्षरा वै विराड्विराड्वै यज्ञस्तद्विराजमेवैतद्यज्ञम
भिसंपादयत्यथ यद्द्वंद्वं द्वंद्वं वै वीर्यं यदा वै द्वौ सं
रभेते अथ तद्वीर्यं भवति द्वंद्वं वै मिथुनं प्रजननं मि ५४
थुनमेवैतत्प्रजननं क्रियते ॥२२॥ ब्राह्मणं ॥१॥
अथ स्रुक्पूर्व्यं वाग्निहोत्रहवणीं वादत्ते ॥ कर्मणे

10

वांघेषायवामितियज्ञोवैकर्म्मयज्ञायहितस्मादाह
कर्म्मणेवामितिवेषायवामितिवेवेष्टीवहियज्ञं
॥२॥ अथवाचंयच्छति॥ वाग्वैयज्ञोविह्रुतोयज्ञंत
नवाऽइत्यथप्रतपतिप्रत्युष्टंरक्षःप्रत्युष्टाअरा ॥१०॥
तयोनिष्टप्तंरक्षोनिष्टप्ताअरातयऽइतीवा॥३॥

देवाहवैयज्ञंतन्वानास्तिसुररक्षसेभ्यऽआसं
गाद्बिभयांचक्रुस्तेयज्ञमुखादेवैतन्नाष्ट्रार
क्षांसिप्रतोपहन्ति॥३॥अथदैत्यस्य॥वैंतरिक्ष
मन्वेमीत्यंतरिक्षंवाऽअनुरक्षश्चरत्यमूल
मुभयतःपरिछिन्नंयथायंपुरुषोमूलऽउभ

यतःपरिच्छिन्नोंतरिक्षममुचरतितद्ब्रह्मणैवैतदं
तरिक्षमभयमनाष्ट्रंकुरुते॥४॥सवाऽअनसऽ
एवगृह्णीयादनोहवाऽअग्रेपश्चैववाऽइदंयज्ञ
लक्ष्मःसयद्देवाग्रेतत्करवाणीतितस्मादनसऽए ॥श्री॥
वगृह्णीयात्॥५॥ममावाऽअनोममाहिवाऽ

ऽनस्तस्माद्यदाबङ्कुभवत्यनोवाह्यमन्व्हि
त्याङ्कुस्तुङ्क्ष्मान मेवैतदुपैतितस्माद नसऽ
एवगृह्णीयात ॥६॥ यज्ञोवाऽनोयज्ञोहिवा
ऽनस्तस्माद नसऽएवयजूꣳषिसंतिनकोष्ठ
स्यनऽन्यैभस्त्रायेहस्मपर्य्योगृह्णंतितद्दूषीन्द्र

तिभस्त्रायैयजूंष्यास्तुस्तान्येतर्हिद्राह्नतानिय
ज्ञाद्यज्ञंनिर्मिमाऽइतितस्मादनसऽएवगृह्णीया
12 त्॥७॥उतोपाप्यैगृह्णीत्यनेनेतरायस्तुतरेहियजू
ःषिजपेस्फ्यमुत्तर्ह्यधस्तादुपोह्यगृह्णीयाद्य ॥१२॥
तोयुनजामततोविमुंवामेतियतोह्येवयुंजंति

ततोह्विमं स्रवंति ॥ ५ ॥ तस्य वा एतस्या नसेऽग्नि
रेव धूरग्निर्हि वै धूरथ य एनद्वहं त्यग्निदग्धमि
वैषां वहं भवत्यथ यज्जवनेन कस्तंभीं द्रऽभ
गं वेदिरेवास्य सा नीडऽ एव ह विद्वानं ॥ ६ ॥ स
धुरमभिमप्राति ॥ धूरसि धूर्व धूर्वंतं धूर्वतं

योस्मांधूर्वतितंधूर्वयंवयंधूर्वामः इत्यग्निर्वाः
एषधूर्यस्तमेतदत्येष्यन्भवतिहविर्गृहीष्यं
स्तस्माः एवैतंनिह्नुतेतथोहैनमेषोतियंतम
ग्निर्नहिनस्ति।।१।।तद्धस्मैतदारुणिराह ।। ।।१२।।
र्द्धमासशोवाः अहंसपत्नांधूर्वामीत्येतद्धस्मं

सतदभ्याह ॥११॥ अथजघनेनकस्तंभीषा
मभिमृश्यजपति ॥ देवानामसिवह्नितमं
सस्नितमंपप्रितमंजुष्टतमंदेवहूतमं । अह्रु
तमसिहविर्धानंदृंहस्वमाह्वारित्यनएवै
तदुपस्तौत्यपस्कृताड्यातमनसोहविर्ग्रह्णानी

19

तिमातेयज्ञपतिर्ह्वाषीदितियजमानोवैऽयज्ञ
पतिस्तद्यजमानायैवैतदह्वलामाशास्ते॥१२॥
अथाक्रमते॥विष्णुस्त्वाक्रमतामितियज्ञोवैवि
ष्णुःसदेवेभ्यइमांविक्रांतिंविचक्रमेयैषामियं ॥१३॥
विक्रांतिरिदमेवप्रथमेनपदेनपस्पाराथेदमं

तरिक्षंद्वितीयेनदिवमुत्तमेनैताम्वेवैषएतत
स्मैविष्णुर्यज्ञोविक्रांतिविक्रमते॥१३॥अथयद्
रुते।उरुघाताय इतिप्राणोवैवातस्तद्धस्माएवै
प तत्प्राणंवातायोरुगायंकुरुते॥१४॥अथपा
स्यत्य॥पहतःरुद्रइतियद्युत्रकिंचिदापन्नंभ

15

वतियद्धुनात्येवमस्यप्रोत्तंन्नाष्ट्राएवैतद्रक्षाꣳस्य
तोपहंति॥१५॥अथाभिपद्यते॥यच्छंतांपंचेतिपं
चवाऽइमाऽअंगुलयःपाङ्क्तोवैयज्ञस्तद्यज्ञमेवै
तदत्रदधाति॥१६॥अथ।गृह्णाति।देवस्यत्वा ॥१७॥
सवितुःप्रसवेश्विनोर्बाहुभ्यांपूष्णोहस्ताभ्या

मग्नयेजुष्टं गृह्णामीति सविता वै देवानां प्रस
विता तत्सवितृप्रसूतः एवैतद्गृह्णात्यश्विनो
र्बाहुभ्यामित्यश्विनावध्वर्यू पूष्णो हस्ताभ्या
मिति पूषा भागदुघोऽशनं पाणिभ्यामुपनिधा
ता सत्यं देवाः अनृतं मनुष्यास्सत्येनैवैत

16

ह्णाति ॥ १३ ॥ अथ देवतायाऽआदिशति ॥ स
र्वा ह वै देवताऽअध्वर्युं ग्रहं ग्रहीष्यन्तमुपति
ष्ठन्ते मम नाम ग्रहीष्यति मम नाम ग्रहीष्यतीति
ताभ्य एवैतत्सह सतीभ्योऽसमदं करोति ॥ १५ ॥ य ॥ २६ ॥
द्वै देवतायाऽआदिशति ॥ यावतीभ्यो ह वै देव

ताभ्योहवीꣳषिगृह्यंतेऋणमुहैवतास्तेनमन्यं
तेयदस्मैतंकामꣳसमर्द्धयेयुर्यंकाम्यागच्छति
तस्माद्दुहैदेवतायाऽआदिशत्येवमेवयथापू
वी र्वꣳहवीꣳषिगृहीत्वा॥९॥ऽथयाभिर्म्मप्राति॥
म्रतायत्वानारातयऽइतितद्यतऽएवगच्छा

तितद्देवैतत्पुनराप्याययति ॥२०॥ अथप्राङ्ङुद्दृ
ते ॥ स्वरमभिविख्यापमितिपरिहृतमिववाऽएत
द्दतोभवतितदस्यैतद्व्रुत्तः पाप्मगृहीतमिवभ
वतियज्ञोवैस्वरहर्देवाः सूर्यस्तत्स्वरमेवैतदतो ॥ठी॥
मभिविपश्यति ॥२१॥ अथावरोहतिहृष्टः हंतांदु

र्याः पृथिव्यामिति गृहा वै दुर्यास्ते हैतऽईश्वरो गृ
हा यजमानस्य योऽस्यैषोऽध्वर्युर्यज्ञेन चरति तं प्रयं
तमनुप्रव्यातोस्तस्यैष्वरः ऊर्द्धं द्विषो भ्रातृव्यास्ताने
वैतदस्यां पृथिव्यां दृꣳहेति तयानानुप्रव्यावंते
तयानविद्विषोभंते तस्मादाह दृꣳहंतां दुर्याः पृ

थ्यव्यामित्यपश्चैतुर्वंतरिक्षमन्वेमीत्तिसोसावेवबं
धुः॥२२॥सयदस्यगार्हपत्येहवींःषिश्रपयंति॥गा
18 र्हपत्येतस्यपात्राणिसंःसादयंतिजघनेनोतर्हि
गार्हपत्यंःसादयेयदस्याहवनीयेहवींःषिश्रपयं ॥१टी॥
त्याहवनीयेतस्यपात्राणिसंःसादयंतिजघने

नोतह्यांहिवनीयप्र॰सादयेतस्पृष्टिव्युस्ख्वानाम्नौ

सादयामीतिमध्यंवैनाभिर्मध्यमसुभयंस्तस्मा

दाहस्पृष्टिव्युस्त्वानाम्नौसादयामीत्युदित्याऽउ

पस्थूऽइत्युपस्थूऽइवैनदभार्षुरितिवाऽआकूर्य

स्तुगुह्यंगोपायंतितस्मादाहादित्याऽउपस्थूऽइत्य

ग्नेहव्यꣳरक्षस्वेतितदग्नयएवैतद्धविःपरिददाति
गुप्त्याऽअस्यैवएषधियैतस्मादाहाग्नेहव्यꣳरक्षस्वे
ति॥२३॥ब्राह्मणं॥ ॥२॥पवित्रेकरोति॥पवित्रे
स्थोवैष्णव्यावितियज्ञोवैविष्णुर्यज्ञियेस्थऽइत्येवै ॥१९॥
तदाह॥१॥तवैहैभवतः॥अयंवैपवित्रंयोयंप

वतेसोयमेकःऽइवैवपवतेसोयंपुरुषेंतःप्रवि
ष्टःप्राङ्प्रत्यङ्‌·ताविमौप्राणोदानौतुदेतस्यैवा
वानुमात्रांतस्माद्वैभवतः॥२॥ अथ्योऽअपि
त्राणिसुः॥ व्यानोहिद्वतीयोद्वेत्वेवभवतस्ता
भ्यामेताःप्रोद्धणीरुत्पूयताभिःप्रोक्षतितद्

देताभ्यामुत्पुनाति ॥३॥ वृत्रो ह वा इदं सर्वं वृत्वा
शिश्ये ॥ यदिदमन्तरेण द्यावापृथिवी स यदिदं
२० सर्वं वृत्वा शिश्ये तस्माद्वृत्रो नाम ॥४॥ तमिन्द्रो ज
घान ॥ स हतः पूतिः सर्वत एवापोभिप्रसुस्राव ॥२०॥
सर्वत इव ह्ययं समुद्रस्तस्मादु हैका आपो

बीभत्सांचक्रिरे ताऽत्व पर्त्तु पर्य्येति पुष्टु विरेतऽइमे
स्मीस्ताहै ताऽश्च नापूयिताऽश्चोपोत्तिवाऽइत
रास्तु सृष्टिं सृष्टमिव यदेनाहूतः सूतिरभिघ्रास्व
त देवासामेताभ्यां पवित्राभ्याम पहंत्यथमेध्या
भिरेवाद्भिः प्रोक्षति तस्मा द्वाऽएताभ्यामुत्पुना

21

ति॥५॥सऽउत्पुनाति॥सवितुर्वः प्रसवऽउत्पुनाम्य
च्छिद्रेण पवित्रेण सूर्यस्य रश्मिभिरिति सविता वै दे
वानां प्रसविता तत्सवितृप्रसूतऽएवैतदुत्पुना
त्यच्छिद्रेण पवित्रेणेति यो वाऽअयं पवतऽएषो ॥२१॥ श्री
च्छिद्रं पवित्रमेतेनैतदाह सूर्यस्य रश्मिभिरित्ये

तेवाऽअत्यवितारोयस्सूर्यस्यरश्मयस्तस्मादा

हसूर्यस्यरश्मिभिरिति॥ ६॥ ताःसव्येपाणौ

कृत्वा॥ दक्षिणेनोदिंगयत्युपस्तौत्येवैनाऽअ

तन्महयत्येवदेवीरापोऽअग्रेगुवोऽअग्रेपु

वऽइतिदेव्योह्यापस्तस्मादाहदेवीरापऽइत्य

ग्रेगुवऽइतितायज्ञमुदङ्गच्छंतितेनाग्रेगुवोग्रेपु
वऽइतितायज्ञस्याग्रमाःसोमस्यराज्ञोभक्षयंतितेना
ग्रेपुवोग्रऽइममद्ययज्ञंनयताग्रेयज्ञपतिꣳसुधा
तुंयज्ञपतिंदेवयुवमितिसाधुयज्ञꣳसाधुयज ॥२२॥
मानमित्येवैतदाह ॥७॥ युष्माइंद्रोवृणीतवृत्रतूर

र्ये इति ॥ एता अहींद्रोवृणीत वृत्रेणास्पर्द्धमानऽए
ताभिर्हैनमहंस्तस्मादाहयुष्माऽइंद्रोवृवृत्रतूर्ये
इति ॥ ७ ॥ युयमिंद्रमवृणीध्वंवृत्रतूर्ये इति ॥ ए
ताह्यींद्रमवृणतवृत्रेणास्पर्द्धमानमेताभिर्है
नमहंस्तस्मादाहयूयमिंद्रमवृणीध्वंवृत्रतूर्ये

23

ऽइति॥९॥प्रोक्षितास्थेति॥तदेताभ्योनिह्नुतेयह
विःप्रोक्षत्येकोवैप्रोक्षणस्यबंधुर्मेध्यमेवैतत्क
रोति॥१०॥सप्रोक्षति॥अग्नयेत्वाजुष्टंप्रोक्षामीति
तद्यस्यैदेवतायैहविर्भवतितस्यैमेध्यंकरोत्येव ॥२श्री॥
मेवयथापूर्वंहवींषिप्रोक्ष्य॥११॥अथयज्ञ

पात्राणिश्रोहृति॥ दैव्यायकर्मणेशुंधध्वंदेव
यज्यायाऽइतिदैव्यायहिकर्म्मणेशुंधतिदेव
यज्यायैयद्वोशुद्धाःपराजघ्नुरिदंवस्तच्छुंधामी
तितद्युद्देवैषामत्राशुद्धस्तद्धावान्योवामेध्याः
कश्चित्पराहंतितद्देवैषामेतदद्भिर्मेध्यंकरो

24

त्ति तस्मादाहु यज्ञोमुग्धाः पराजघ्नुरिदं वस्तद्गृह्णा
मीति॥१२॥ ॥ब्राह्मणं॥३॥ अथ कृष्णाजिनमाद
त्ते॥ यज्ञस्यैव सर्वत्वाय यज्ञो ह देवेभ्योपचक्रा
म स कृष्णो भूत्वा चचार तस्य देवाः अनुविद्य त्वच ॥२४॥
मेवावच्छायाजह्रुः॥१॥ तस्य यानि शुक्लानि च कृ

ष्णानिवलोमानि॥तान्यपांवसाम्नांवरूपंयानि
शुक्लानितानिसाम्नाᳫंरूपंयानिकृष्णानितान्य
पांयदिवेतरथायान्येवकृष्णानितानिसाम्ना
ᳫंरूपंयानिशुक्लानितान्यपांयान्येवबभ्रूणि
वहरींतानियजुषाᳫंरूपं॥२॥सैषात्रयीवि

25 घायज्ञः॥स्तस्यैतच्छिल्पमेषवर्णस्तद्यत्कृष्णा
जिनंभवतियज्ञस्यैवसर्वत्वायतस्मात्कृष्णाजिन
मधिदीक्षंतेयज्ञस्यैवसर्वत्वायतस्मादध्यवह
ननमधिपेषणंभवत्यस्कंन्नंहिहविरसदिति ॥२५॥
तद्यदेवात्रतंडुलोवापिष्टंवास्कंदात्तद्यज्ञेय

चर्म्म वा ऽ एतत्कृष्णस्य तदस्य तन्मानुषꣳ शर्म्म दे

द्रः प्रतितिष्ठादिति तस्मादध्यवहननमधिपे
षणं भवति ॥ ३ ॥ अथ कृष्णाजिनमादत्ते । शर्म्मा
सीति तदवधूनोत्यवधूतꣳ रक्षोऽवधूता अ
रातय ऽ इति तन्नाष्ट्रा ऽ एवैतद्रक्षाꣳस्यतोऽपहं
त्यति न त्येव पात्राण्यवधूनोति यद्यस्यामे
वत्रा तस्मादाह शर्म्मासीति २४

26

ध्यममृतन्त्वस्यैतदवघ्नन्तीति ॥४॥ तत्प्रतीची

नग्रीवमुपस्तृणात्य ॥ दित्यास्त्वगसि प्रतित्वादि

तिर्वेत्त्वितीयं वै पृथिव्यदितिस्तस्याऽअस्यै त्वग्य

दिदमस्यामधि किंच तस्मादाहादित्यास्त्वगसी ॥२६॥

ति प्रतित्वादितिर्वेत्त्विति प्रति हि स्वः संजानीतेत

ज्ञामेवैतत्कृष्णाजिनाय्यवद्वदतिनेदंन्योन्पटःहि
नसात्इतिपिभिनिहितमेवक्सव्येनपाणिना
नवति॥५॥अथदेणोनोलूखलसमाहरति॥ शि
नेदिहपुरानाङ्गारक्षाऽक्ष्याविप्रानितिब्रा
ह्मणोहिरक्षसामपहंतातस्मादभिनिहित

२७

मेवसख्येनपालिनाभवति॥६॥अपोख्रुखवं
निदधाति॥अङ्गिरससिद्वानस्पत्योग्रावासि
पृथुबुध्नःइतिवातघ्रुषेवादःसोमठःराज्ञा
नंग्रावभिरभिषुण्वत्येवमेवैतदुख्रखवनमस ॥२७॥
साम्याऽःहविर्यज्ञमभिषुणोत्यङ्गयःइतिवैते

षामेकं नामतस्मादाहुर्द्विरासीतिद्वानस्पत्यः
इतिद्वानस्पत्योह्येषग्रावासिष्टपृथुबुध्न इतिग्रा
वाह्येषपृथुबुध्नोह्येषप्रतिद्वादित्यास्त्वग्वेवि
तितस्संज्ञामेवैतत्कृष्णाजिनायवद्वदतिनेदंन्यो
न्यंहिंहिनसात इति ॥७॥ अथहविरावपति

28

॥ ऽअग्नेस्तनूरसि वाचो विसर्जनमिति यज्ञो हि ते
नाग्नेस्तनूर्वाचो विसर्जनमिति यां वा ऽअमूं
हविर्ग्रहीष्यन्वाचं यच्छत्यत्र वै तां विसृजते तद्यदे
तामत्र वाचं विसृजत ऽएष हि यज्ञ ऽउलूखलेष्व ॥२०॥
त्पृष्टादेष हि प्रासारि तस्मादाह वाचो विसर्जन

मिति॥ ८॥ स यदि पुरा मानुषीं वाचं व्याहरेत्॥
तत्रो वैष्णवीमृचं वा यजुर्वा जपेद्यज्ञो वै विष्णुस्त
द्यज्ञं पुनरारभते तस्यो हैषा प्रायश्चित्तिर्हैव वी
तये वाग्गहत्वामीति दिवा न वदितु हि ह विर्गृ
ह्यते॥ १॥ = अथ मुसलमादत्ते॥ ब्रह्मज्ञावासि

वानस्पत्यऽइतिह्वहुङ्गावाह्येषवानस्पत्योह्येषत
29 दवदधातिसऽइदंदेवेभ्योहविःशामीष्वसुशामि
शामीष्वेतिसऽइदंदेवेभ्योहविःसंस्कुरुसाधुसं
स्कुरुतऽसंस्कुर्वित्येवैतदाह॥१०॥अथहविष्कृत ॥२६॥
मुद्वादयति॥हविष्कृदेहिहविष्कृदेहीतिवागै

ह विष्णुर्न्वावमेवैतद्धिसृजते वाग्वै यज्ञस्तद्यज्ञमे

वैतत्पुनरुपह्वयते ॥ १ ॥ तानि वा एतानि ॥ चत्वा

रि वाच एहीति ब्राह्मणस्यागह्याद्रवेति वैश्यस्य

च राजन्यबन्धोश्चाधावेति शूद्रस्य स यदेव ब्राह्म

णस्य तदाहैतद्धि यज्ञियतममेतदु ह वै वाचः शां

30

तन्नमंयदेहीति तस्मादेहीत्येवब्रूयात्॥२॥तद्वसौ
तत्सुराजायैवहविष्कृदुपोत्तिष्ठतितदिदमप्येतर्हि
यऽएववकश्चापोत्तिष्ठतिसयत्रैषहविष्कृतमुद्वाद
यतितदेकोदृषदुपलेसमाहंतितद्यदेतामत्रवा ॥३०॥
चंप्रत्युद्वादयंति॥२॥मनोर्हवाऽऋषभऽआस॥

तस्मिन्नसुरघ्नीसपत्नघ्नीर्वाक्प्रविष्टासतस्य
हस्मश्वसथाऽइववयादसुररक्षसानिमृद्यमा
नानियंतितेहासुराःसमूदिरेपापंबतऽनोय
मृषभःसचतेकथंन्विमंदभ्नुयामेतिकिला
ताकुलीइतिहासुरब्रह्मावासतुः॥१४॥तौहे

31

चतुः॥श्रद्धादेवोवैमनुरावन्नुर्व्वेदावेतितौहाग
त्योचतुःर्मनोयाजयावत्वेतिकेनेत्यनेनर्षभेणे
तितथेतितस्यालब्धस्यसावागपचक्राम॥१५॥
सामनोरेवजायांमनावींप्रविवेश॥तस्यैहस्म ॥श्री३१॥
यत्रवदंत्यैशृण्वंतिततोहस्मैवासुररक्षसानिम

द्यमानानि यंति ते हासुराः सम्रदिरऽइतो वै नः
पापीयः स वते त्वयो हि मानुषी वाग्वदतीति
किलाताकुली हैवो वतुः श्रद्धादेवो वै मनुरव
न्वेव वेदावेति तौ हागत्यो वतुर्मनो याजया
व वेति केनेत्यनयैव जायेयेति तथेति तस्या

32 न्यालब्धायैसावागपचक्राम॥६॥सायज्ञमेवय
पात्राणिप्रविवेश॥ततोहैनांनशेकतुर्निर्हंतुं
सैषासुरघ्नीसपत्नघ्नीवागुद्वदतिसयस्यहैवंवि
दुषऽएतामत्रवाचंप्रत्युद्वादयंतिपापीयांसो ॥३२॥
हैवास्यसपत्नाभवंति॥७॥सससमाहंतिकुक्कु

टोसिमधुजिह्वः इतिमधुजिह्वोवैसदेवेभ्यःआ
साद्विषजिह्वोसुरेभ्यःसयोदेवेभ्यःआसीःसुनः
एधीत्येवैतदाहेषमूर्जमावदद्वापाद्यः सं
घातः सद्यातंजेष्मेतिनात्रतिरोहितमीवास्ति
॥१८॥ अथपूर्ण्णमादत्ते॥ वर्षद्वृद्धमसीतिवर्ष

हृद्धःश्येतच्चेदिनड्डानांयदिश्वेण्ल्नांयदाषीकाणं
33 वर्षमुह्येवैतावर्द्धयति ॥ ९ ॥ अयहविर्निवपति ॥
घ्नतित्वावर्षंवृद्धंघेत्वितिवर्षंवृद्धाऽज्ञह्येवैतैय
दिव्रीहयोयदियवावर्षमुह्येवैतान्वर्द्धयतित ॥ ३३ ॥
संज्ञामेवैतकृप्पायवंवदतिनेदंन्योन्यंहि

नसातइति॥२०॥अथनिष्पुनाति॥परापूतᳪं
रक्षःपरापूताऽअरातयऽइत्यथतुषान्प्रहन्त्य
पहतᳪंरक्षइतितन्नाष्ट्राऽएवैतद्रक्षाᳪंस्यतो
पहंति॥२१॥अथापविनक्ति॥वायुर्वोविवि
नक्त्वित्ययंवैवायुर्योयंपवतऽएषवाऽइदᳪं

सर्वं हि विनक्ति यदिदं किं च हि विविच्यते तदनेनेष
ऽएवैतद्धि विनक्ति ॥ स यदैतऽएतन्नाप्नुवंति यत्रै
34 नानध्यपविनक्ति ॥ २२ ॥ अथानुमंत्रयते । देवो
वः सविता हिरण्यपाणिः प्रतिगृह्णात्वच्छिद्रेण पा ॥ ३४ ॥
णिनासुजतीगृहीताः प्रसंन्तित्यपवित्रैः फली

करोतित्रिवृद्धियज्ञः॥२३॥तद्धैके॥देवेभ्यःशुंध
ध्वंदेवेभ्यःशुंधध्वमितिफलीकुर्वंतितदुतया
नकुर्याद्यादिष्टंवाएतद्देवतायैहविर्भवत्यथै
तद्धैष्वदेवंकरोतियदाहदेवेभ्यःशुंधध्वमिति
तस्समदंकरोतितस्मादुतस्लीमेवफलीकुर्या

35 ता॥२४॥ ब्राह्मणं॥४॥ त्रयमोध्यायः॥ ॥स वै कपा
लांन्येवांन्यतर उपदधाति॥ द्वे षडुपले ऽन्य
तरस्तद्वा एतदुभयँ सह क्रियते तद्यदेतदुभय
ँ सह क्रियते॥१॥ शिरो ह वा एतद्यज्ञस्य यत्पुरोडा ॥३५॥
शः॥ स यान्येवेमानि शीर्ष्णः कपालान्येतान्येवा

स्य कपालानि मस्तिष्कः एव पिष्टानि तद्वाऽएतदे

कमंगमेकं सह करवावसमानं करवावेति

तस्माद्वाएतदुभयं सह क्रियते॥२॥ स यः क

पालात्सुपदध्याति॥ सऽउपवेषमादत्ते धृष्टिरसी

ति स यदेनेनाग्निं धृष्णिवोपचरतितेन धृष्टिर

36

यपदेनेनयज्ञऽउपायन्नतऽउपेववाऽएनेनैतद्देवे
ष्टितस्माद्दुपवेषोनाम॥२॥तेनप्राचोंगारानुदू
हति॥ऽअपाग्नेऽअग्निमामादंजहिनिष्क्रव्याद
ऽसेधेत्ययंवाऽआमाद्येनेदंमनुष्याःपक्काश्नंत्य ॥२६॥
थयेनपुरुषंदहंतिसक्रव्यादेतावेवैतद्दूनाव

तोपहंति॥४॥=अथांगारमास्कौति॥=आदेवयज्ञं
वहेतियोदेवयाड्ढास्मिन्हवींषिअपयामतस्मि
न्यज्ञंतनवामहाऽइतितस्माद्वाऽ=आस्कौति॥५॥
तंमध्यमेनकपालेनाभ्यूपदधाति॥देवाह
वैयज्ञंतन्वानाआसुररक्षसेभ्यः=आसंगाद्विभ

38

।यांवक्तुर्नैन्नोधस्तान्नाङ्गारस्कन्दाठिःस्फपोत्तिष्ठाति
त्यग्निर्हिरुद्रस्सामपहंतातस्मादेवमुपदधातित
द्यदेषऽएवस्मवतिनान्यऽएषहियजुष्कृतोमेध्य
स्तस्मान्मध्यमेनकपालेनाभ्यपदधाति॥६॥ ॥३५॥
सऽभ्युपदधाति॥ध्रुवमसिपृथिवींदृंहेतिपृथि

ध्याऽऽएवरूपेपौतदेवदं छिंहृत्येनेनैवद्विषंतंभ्रा
तृव्यमवबाधतेब्रह्मवनिर्वाह्मत्रवनिसजातवं
न्युपदधामिभ्रातृव्यस्यवधायेतिवज्रीवैयजुः
षाप्राप्तस्तद्ब्रह्मवदत्रेंवाप्राप्तःऽन्नेवीर्येसजा
तवनीतिभ्रमावैसजातास्तद्ध्मानमैवैप्राप्तः

39 उपदध्यामिम्नात्स्यव्वृश्चायेतियदिनाभिचरेद्यद्य
ऽभिचरेदमुष्यव्वृश्चायेतिब्रूयादभिनिहितमेव
सव्यस्यपाणेरंगुष्ठ्याभवति॥७॥अथांगारमा
क्रोति॥नेदिहपुरानाष्ट्रारक्षांस्याविशानिति ॥३९॥
ब्राह्मणोहिरक्षसामपहंतातस्मादभिनिहितमेव

सर्वस्यपाप्मोरंगुप्त्योभवति॥ ७॥ अथांगारमध्यूह

ति॥ अग्नेब्रह्मगृभ्णीष्वेतिनेदिहपुरानाष्ट्रारक्षाꣳस्या

विशानित्यग्निर्हिरक्षसामपहंतातस्मादेवमध्यूह

ति॥ ८॥ अथयत्पश्चात्तदुपदधाति॥ धरुणमस्यं

तरिक्षंदृꣳहेत्यंतरिक्षस्यैवरूपेणैतदेवदृꣳहत्ये

तेनैवद्विषंतंभ्रातृव्यमवबाधतेब्रह्मवनित्वाक्षत्रव
निसजातवन्युपदधामिभ्रातृव्यस्यवधायेति॥१९॥
अथयत्पुरस्तात्तदुपदधाति॥धर्त्रमसिदिवंदृं
हेतिदिवएवरूपेणैतदेवदृंहत्येतेनैवद्विषंतं ॥४०॥
भ्रातृव्यमवबाधतेब्रह्मवनित्वाक्षत्रवनिसजाता

तवं न्युपदधामि भ्रातृव्यस्य वधायेति॥१॥अ
य यद्दक्षिणातस्तदुपदधाति॥ विष्ठाभ्यस्त्वा शाभ्य
उपदधामीति स यदिमांलोकानति चतुर्थमस्ति
वा न वा तेनैवैतद्विषंतं भ्रातृव्यमवबाधते नद्ध
वैतद्यदिमांल्लोकानति चतुर्थमस्ति वा न वा न

द्योतद्यद्धिद्दिश्वाऽआशास्तस्मादाहद्विश्वाभ्यस्त्वाशाभ्य
उपधामीतिदृंह्णीवैवेतराणिकपालान्युपदधाति
५१ चितस्थोर्ध्वचितऽइतिवा॥१२॥अथांगारैरभ्यूहति॥
भृगूणामंगिरसांतपसातप्यध्वमित्येतद्वैतेजिष्ठंतेजो ॥४१॥
जोयद्भृग्वंगिरसांऽसुतप्तान्यसंनीतितस्मादेवमभ्य

इति॥१३॥ अथयोद्वेषदुपलेगपदुधादति॥सद्भक्षा
जिनमादन्त्रेशाम्मासीतितद्वघ्नोत्यवधूतऽरक्षो
वधूताऽ अरातयऽद्भुतिसोसावेवबंधुस्तत्प्रतीवीन
ग्रीवमुपस्त्वणातिप्रदितपास्त्वगासिप्रतिवादितिर्वे
चितिसोसावेवबंधुः॥१४॥ अथद्वेषदमुपदधाति

॥धिषणासिपर्वतीप्रतित्वादित्यास्त्वग्वेत्त्वितिधिषणाहि
52 पर्व्वतीहिप्रतित्वादित्यास्त्वग्वेत्त्वितितत्संज्ञामेवैतत्कृष्णाजि
नायचवदतिनेदंन्योन्यꣳहिनसात इतिद्वितीयमेवैनांपृ
थिवीरूपेण॥५॥अथप्राम्यामुदीचीनाग्रामुपदधा ॥४२॥
ति॥दिवस्कंभनीरसीत्यंतरिक्षमेवरूपेणांतरिक्षेण

हीमेद्यावापृथिवीविष्टब्धेतस्मादाहदिवस्कंभनीरसी
ति॥२६॥अथोपलामुपदधाति॥धिषणासिपार्वे
तेयीप्रतित्वापर्वतीवेत्त्वितिकनीयसीह्येषादुहिते
वभवतितस्मादाहपार्वतेयीतिप्रतित्वापर्वतीवे
त्त्वितिप्रतिहिस्वःसंजानीतेतत्संज्ञामेवैतद्दृषदुप

43

साभ्यांव्वदतिनेदंन्योन्यऽःहिनसातऽइतिद्यौरेवैषास्

पेपाह्वन्तऽएवद्दषद्धुपलेजिह्वैवग्राम्यातस्माद्धम्यया

समाहंतिजिह्वयाहिव्वदति॥७॥अथहविस्सरधिव

पति॥धान्यमसिधिनुहिदेवानितिधान्यऽंहिदेवां

धिनवदित्युहिहविर्गृह्यते॥८॥अथपिनष्टि॥ग्रा ॥४३॥

णायत्वोदानायत्वाव्यानायत्वादीर्घामनुप्रसिति
मायुषेधांमीतिप्रोहतिदेवोवःसविताहिरण्यपा
णिःप्रतिगृभ्णात्वच्छिद्रेणपाणिनाचक्षुषेत्वेति॥ ई
तद्यद्देवंपिनष्टि॥जीवंवैदेवानांहविरमृतम
मृतानामथैतदुलूखलमुसलाभ्यांदृषदुपलाभ्या

ः हविर्यज्ञं घ्नंति॥२०॥सयदाह॥प्राणायत्वोदानाय

त्वेतितत्प्राणोदानौदधाति॥व्यानायत्वेतितद्व्यानंद

धातिदीर्घामनुप्रसितिमायुषेधामितितदायुर्दधा

तिदेवोवःसवितहिरण्यपाणिःप्रतिगृभ्णात्वछि

द्रेणपाणिनाप्रतिगृहीतान्यसंनितितचक्षुषेत्वेतित ॥४४॥

ब्रह्मुहईघात्येतैतानिवैजीवतोभवंत्येवमुहैतज्जी
वमेवदेवानांहविर्भवत्यमृतममृतानांतस्मा
देवंपिनष्टिपिंषंतिपिष्टान्यभीघस्रेकपालानि॥२॥
अयैकः आज्यंनिर्वपति।यद्वाः आदिष्टंदेवतायै
हविर्गृह्णतेयावद्देवत्यंतद्भवतितदितरेणायजु

45

षागृह्णातिनवाऽएतकस्यैवनदेवतायैहविर्गृह्णंना
दिष्यतियदाज्यंतस्मादनिरुक्तेनयजुषागृह्णातिम
हीनांपयोसीतिमह्यऽइतिहवाएतासामेकंनाम
यद्गवांतासांवाऽएतत्पयोभवतितस्मादाहमही ॥४५॥
नांपयोसीत्येवमुहास्यैतत्स्वञ्जुयजुषैवगृहीतं

नवतितस्माद्देवाहमहीनांपुण्योप्यातिा॥२२॥ओं०
॥५॥पवित्रवतिसंवपति॥५॥ओंपवित्रेऽस्त्रवधा
यदेवस्यत्वासवितुःप्रसवेश्विनोर्बाहुभ्यांपूष्णो
हस्ताभ्या५ंसंवपामीतिसोमसावेवैतस्ययज्ञु
षोबंधुः॥६॥अथांतर्वेद्युपविश्यति॥अथैकः

उपसर्ज्जनीभिरेतिताऽआनयतिताःपवित्राभ्यांप्र

तिगृह्णातिसमापऽओषधीभिरितिसृष्टिं ह्येतदापऽ

ओषधीभिरेताभिःपिष्टाभिःऽसंगच्छंतेसमोषधयो

रसेनेतिसृष्टिं ह्येतदोषधयोरसेनैताःपिष्टाऽअ ॥४६॥

द्भिःसंगच्छंतऽआपोह्येतासांरसःसृष्टिंरेवतीर्ज्ज

46

गतीभिः पृच्यंतामिति रेवत्यऽऽपो जगत्यऽनुष्टुभ
यस्ताःऽह्येतदुन्नयः संपृच्यंते संम्माधुमतीर्मधुम
तीभिः पृच्यंतामिति सर्द्रसवत्योरसवतीभिः
पृच्यंतामित्येवैतदाह ॥२॥ ऽथ संयौति ॥ जन
यत्यैवा संयौमीति षष्णाग्निपेनाद्यायमाः प्रजा

यजमानाययच्छेदेवंवैतत्संयौत्यधिवर्ष्मन्नुवैसंयौति
यथावाऽअधिवृक्णोग्नेरधिजायेतैवंवैतत्संयौति
॥३॥ अथद्वेधाकरोति॥यदिद्वेहविषीभवतःसय
ऽत्रपुनर्न्निसर्गःहविषांस्यात्तदभिमृशतीदमग्ने ॥४॥
रिदमग्नीषोमयोरितिनानावाऽएतदग्रेहविर्भ

लं तितस्महावघ्नंतितस्महपिटःषंतितत्सुनन्न्नानाक
रोतितस्मादेवमभिमृश्यात्यघिष्टयालयैवैषपुरोडा
शमधिश्रयत्यसावाज्यं ॥४॥ तद्वाऽएतत् ॥ त्रमय
ःसहक्रियतेतद्यदेतदुभयःसहक्रियतेद्वौहिवा
एषऽआत्मनोयज्ञस्ययदाज्यमद्वौयदिहहविर्भव

तिसप्रश्वासावर्द्धंयिन्नवायमर्द्धस्त्वाऽन्नावग्निंगर्भे

यावेतितस्माद्वाऽएतदुन्नयऽसहक्रियतऽएवमुहैषऽ

48 ऽआत्मायज्ञस्यसंधीयते ॥५॥ सोसावाज्यमधिश्र

यति ॥ इषेत्वेतिवृष्ट्यै ॥ तदाहयदाहेषेत्वेतितस्मुन ॥४॥

रुद्ध्वासयत्सूर्जेत्वितियोवृष्टादूर्ग्रसोजायतेतस्मैत

दाह॥६॥ अथपुरोडाशमधिवृणक्ति॥घमोसि

तियज्ञमेवैतत्करोतियथाघर्मंप्रवृंज्यादेवंप्रवृ

णक्तिविश्वायुरितितदायुर्दधाति॥७॥तंप्रथयति॥

उरुप्रथाऽउरुप्रथस्वेतिप्रथयत्येवैनमेतदुरुते

यज्ञपतिःप्रथतामितियजमानोवैयज्ञपतिस्त

यजमानायैवैतदाशिषमाशास्ते ॥ ७ ॥ तन्न सत्राय

युं कुर्यात् ॥ मानुषं ह कुर्याद्यत्सत्रायुं कुर्यादृद्धं वै

49 तद्यज्ञस्य यन्मानुषं नेदृद्धं यज्ञे करवाणीति तस्मा

न्न सत्रायुं कुर्यात् ॥ २ ॥ अश्वशफमात्रं कुर्या ॥४९॥

दित्यु हैक आहुः ॥ कस्तद्वेद यावानश्वस्य शफो यावा

वंतमेवस्वयंमनसा नसत्राष्टष्टुंमन्यंतैवंकुर्या
त॥ तमद्भिरभिमृशति॥ सकृद्वात्रिर्वाथतद्यदेवास्या
त्रावघ्नंतोवापिपिंषंतोवारुग्णंतिवाविवावृहंति
शांतिरापस्तदद्भिः शांत्याशमयति तदद्भिः संदधा
ति तस्मादद्भिरभिमृशति॥ १॥ सोभिमृशति॥ अ

ग्निष्टे वर्म्मा हिंसीदित्यग्निना वा एनमेतदभित
50 स्पुन्नवत्येषते वर्म्मा हिंसीदित्येवैतदाह॥२॥
तं पर्यग्निं करोति॥ अच्छिद्रमेवैनमेतदग्निना परि
गृह्णाति नेदेनं नाष्ट्रा रक्षांसि प्रमृशानित्यग्नि ॥५०॥
र्हि रक्षसामपहन्ता तस्मात्पर्यग्निं करोति॥३॥

तंश्रपयति॥देवस्त्वासविताश्रपयत्वितिनवाऽ
एतस्यमनुष्यःश्रपयितादेवोह्येषतद्देनंदेवऽ
एवसविताश्रपयतिवर्षिष्ठेऽधिनाकऽइ
तिदेवत्रोऽएतदाहयदाहवर्षिष्ठेऽधिनाकऽइ
तितमभिमृशतिशृतंवेदानीतितस्माद्वाऽअ

51

भिमृशति॥ ४॥ सो भिमृशति॥ मा नेर्मासिं विकृ्थाः

इति मा वं नेषीर्म्मासिं विकृथा यं चाहम मानुषं सं

तं मानुषो भिमृशाम्यमी त्येवै तदाह॥ ५॥ यदाष्ट

तोयाभिवासयति॥ नेदेनमुपरिष्टा नाष्टा रक्षा॥ ५२॥

ऽस्यव पश्यानीति नेद्वेव नग्नः इवमुषितः इव

शयाताऽइत्युवैवतस्माद्वाऽअभिवासयति॥ दी॥
सोभिवासयति॥ अतमेरूर्यज्ञोतमेरूर्यजमा
नस्यप्रजाभूयादितिनेदेतदनुयज्ञोवायजमो
नोवातामयाद्युदिदमभिवासयामीतितस्मादे
वमभिवासयति॥ १७॥ अथपात्रीनिर्णेजनंम्॥

ऽङ्गुलिप्रणोजनमाह्य। न्योनिनयतितद्युद्दास्यभ्यो
न्योनिनयाति॥१॥ ब्रा०५॥ ६॥ प्रथमप्रपाठकः॥
॥२॥ वनुद्धाविहितोहवाऽअग्नेरिरास॥ सयम
ग्नेर्निः होत्रायप्रावृणातसप्राधन्वद्यंद्वितीयंप्रा ॥परी॥
वृणातसप्रैवाधन्वद्यंतृतीयंप्रावृयातसप्रैवाध

न्वदधयोयमेतर्ह्यग्निःसभीषानिलिल्येसोप
घ्नविवेषातंदेवाऽअनुविद्यसहसैवाञ्जऽआनि
न्युःसोपोमितिष्ठेवावच्छतास्छयाऽअप्रपदन
ःस्छयाभ्यावोमामकामन्तयंतीतिततऽआप्याः
स्संबभूवुस्त्रितोद्वितऽएकतः॥२॥तऽइंद्रेणस

हवेरुः॥यथेदंब्राह्मणोराजानमनुवरतिसयत्रत्रिशी
र्षाणंत्वाष्ट्रंविश्वरूपंजघानतस्यहैतेपिवज्रस्याभि
दांचक्रुःशश्वद्धैनंत्रितऽएवजघानात्यहतदिंद्रोमु
च्यतदेवोहिसः॥२॥तऽउहैतऽऊचुः॥उपैवेमऽए ॥५३॥
नोगच्छंतुयेस्यवज्रस्याभ्यवादिषुरितिकिमितियज्ञऽ

एवैषुमरुष्टामितितदेष्वेतद्यज्ञोमरुष्ट्येयदेभ्यःपात्रीनि
र्णैजनमंगुलिप्त्रपोजनन्तितयंति॥३॥तऊत्रहाघ्या
ऋत्वुः॥ऋत्येवत्वयमिदमस्मात्परोनयामेतिकम
भीतियऽएवादक्षिणेनहविषायजाताऽइतितस्मा
त्तादक्षिणेनहविषायजेतान्येषुहयज्ञोमरुष्टः

54

आध्याऽउह तस्मिन्न्यजते यो दक्षिणो न हविषा यजते ॥४॥
ततो देवाः॥ एतां दर्शपूर्णमासयोर्द्दक्षिणामकल्प
यंन्यदंन्वाहार्य्यं नेददक्षिणᳬं हविरसदिति तंन्नाना
निनयति तथैष्योऽसमदं करोति तदभितपति तथै ॥५४॥
षाᳬंश्रतं भवति स निनयति त्रिताय वा द्वितायवै

कृतायत्वेतिपशुर्हवाऽएषसँऽआलभ्यतेयत्पुरोडा
शः॥५॥पुरुषँहवैदेवाः॥अग्रेपशुमालेभिरेत
स्यालब्धस्यमेधोपचक्रामसोऽश्वंप्रविवेशतेऽश्व मु३
मालभंततस्यालब्धस्यमेधोपचक्रामसगांप्रवि
वेशतेगामालभंततस्यालब्धस्यमेधोपचक्राम

सोविंप्रविवेशातेविमालन्नंततस्यालब्धस्यमेधोपच
55 क्रामसोजंप्रविवेशातेजमालन्नंततस्यालब्धस्यमे
धोपचक्राम॥६॥सऽइमांपृथिवींप्रविवेश॥तंख
नंतऽइवान्विषुस्तमन्वविंदंस्ताविमौव्रीहियवौ ॥५५॥
स्मा तस्मादप्येतावेतर्हिखनंतऽइवैवानुविंदंतिसप

वद्वीर्यवद्ध्वाऽस्यैतेसर्वेपशवऽआलब्धाःस्युस्ता
वद्वीर्यवद्धास्यहविर्हविर्भवतियऽएवमेतद्वेदा ॥८२
सासंपद्यदाहुःपाङ्क्तःपशुरिति ॥१॥ यदापिष्टान्यथलो
मानिभवंति ॥ यदापऽआनयत्यथत्वग्भवतियदा
संयौत्यथमांसंभवतिसंततऽइवहिसतर्हिभव

॥५६॥

56

तिसंततमिवह्निमाऽंः संयदाग्र्तौयास्क्किन्नवतिदारुणः
इवह्निसताह्निंभवतिदारुणमिवह्यस्मायद्दुह्वासपि
ष्यन्नभिघारयतितंमञ्ज्ञानंदधत्यग्योषोसासंपद्यद
॥पुं०ङः२ ङ्ःपशुरिति॥७॥सयंपुरुषमालभंत॥सकिंपुरुषो ॥५६॥
नवद्यावश्चंवगांव.तौगौरश्चगवयश्चाभवतांय

मविमालभंतऽसऽउष्ट्रोभवद्यमजमालभंतसप्रा
स्नोभवत्तस्मादेतेषांपशूनान्नाश्नितव्यमसपत्रां
तमेधाहैतेपशवः॥६॥ब्राह्मणं॥२॥इंद्रोहयत्र
वृत्रायवज्रंप्रजहार॥सप्रहृतश्चतुर्द्धाभवत्तस्य
स्फ्यस्तृतीयंवायावद्वायूपस्तृतीयंवायावद्वा

रयस्तृतीयंवायावद्धाययत्त्राहरत्तच्छकलोऽशीर्यतस
पतिघ्वाशारोभवत्तस्मात्कुरोनामयद्शीर्यतैवमुसव
तुद्दीघ्वज्रोभवत्॥ तातोद्वाभ्यांब्राह्मणायज्ञेवरंति॥
द्वाभ्यांऽराजंन्यबंधवःसंव्याधेयरूपेनवस्फ्येनवब्रा ॥५७॥
ह्मणायरयेनवम्रारेणावराजंन्यवंधवः॥२॥सयस्फ्य

मादत्ते॥यथैवतदिंद्रोवृत्रायवज्रमुदयछदेवमेवैषए
तंऽपाप्मनेद्विषतेभ्रातृव्यायवज्रमुद्यछतितस्माद्वै
स्फ्यमादत्ते॥आतमादत्ते॥देवस्यत्वासवितुःप्रस
वेश्विनोर्बाहुभ्यांपूष्णोहस्ताभ्यामाददेध्वरकृतंदे
वेभ्यऽइतिसवितावैदेवानांप्रसवितातत्सवितृप्र

स्ततऽएवैनमेतदादत्तेऽश्विनोर्बाहुभ्यामित्यश्विनावध्व
र्यूतयोरेवबाहुभ्यामादत्तेनस्वाभ्यांपूष्णोहस्ताभ्या
मितिपूषाभागदुघस्तस्यैवहस्ताभ्यामादत्तेनस्वा
भ्यांवज्रोवाऽएषतस्यनमनुष्योभर्त्तातमेताभिर्देवताभि 
रादत्ते॥४॥आददेध्वरकृतंदेवेभ्यऽइति॥अध्वरोवै

यज्ञोयज्ञस्यतंदेवेभ्यः इत्येवैतदाह तदिसव्यपाणौक

त्वादक्षिणेनाभिमृश्यजपतिसदिमप्पत्येवैनमेतद्य

॥५॥ ज्ञपति॥सजपति॥इंद्र बाहुरसिदक्षिणइषवैवी ये २

र्यवत्तमोयः इंद्रस्यबाहुर्दक्षिणास्तस्मादाहेंद्र

स्यबाहुरसिदक्षिणइतिसहस्रभृष्टिःशततं

59

जाऽइतिसहस्रन्ह्येषवैसहस्रऽआसीकुततेजायंतंब्रह्मा
याप्राहतमेवैतत्करोति॥६॥वायुरसितिग्मतेजाऽइ
ति॥पतद्वैतेजिष्ठंतेजोयदयंयोयंपवतऽएषहीमां
ल्लोकांस्तिर्यङ्ङनुपवतेसऽएष्यत्यैवैनमेतद्विषतोब्र ॥५८॥
धऽइतियदिनाभिचरेद्यद्युऽअभिचरेदमुष्यवधऽ

इतिब्रूयात्तेनसंहितेनात्मानमुपस्पृशतिनपृ
थिवीन्निदनेनवज्रेणसंहितेनात्मानंद्वापृथि
वीह्वाहिनसानीतितस्मान्नात्मानमुपस्पृशतिन
पृथिवीं॥१॥ देवाश्चवाऽअसुराश्च॥उभयेप्राजा
पत्याःपस्पृधिरेतेहस्मायद्देवाऽअसुरंजयंति

ततोहस्मैवैनान्पुनरुपोत्तिष्ठंति॥७॥तेहदेवाऽऊचुः॥
60 जयामोवाऽअसुरांस्ततस्त्वेवनःपुनरुपोत्तिष्ठंतिक
थन्त्वेनाननपजय्यंजयेमेति॥८॥सहाग्निरुवाच॥
उदंवोवैनःपलाय्यमुच्यंतऽइत्युदंवोहस्मैवैषांपला ॥ ई॥
य्यमुच्यंते॥९॥सहाग्निरुवाच॥अहमुत्तरतःप

येष्वाम्यप्ययस्यमितः उपसृष्टं रोऽस्यप्यतांस्सृष्टं रुध्यै
भिरस्य लोकैरभिनिधास्यामो यद्वेमांल्लोकानति
वर्षेति ततः पुनर्न्न सृष्टं हास्यंतः इति ॥ १ ॥ सोऽग्निर
न्तरतः पर्यैत् ॥ अथ यमः इतः उपसमरुध्यंस्तां सृष्टं
रुध्यैभिरस्य लोकैरभिनिग्यद्दध्युर्यद्वेमांल्लोका

61

नतिश्चतुर्थंततःपुनर्न्तसमजिहततदेतंन्निदानेन
यस्तंवयन्तुः॥१२॥सुधोसावग्नीद्बुत्तरत्तःपर्येति॥
ह्यग्नीरिवैषनिदानेननतानध्वर्युरेवैतःतपसःऽरूपा
ह्वितांसःऽरुध्यैमिथ्यलोकैरभिनिदधातियद्ध्रुवे ॥१३॥
मांलोकानतिचतुर्थंततःपुनर्न्तसंजिह्वहतेतस्मा

दप्येतर्हेकिंसुरानसंजिहतेयेनह्येवैनांदेवाऽत्य

वाबाधंततेनैवैनानप्येतर्हिब्राह्मणायज्ञेवबाधं

ते॥२१॥यऽउऽएवयजमानायारातीयति॥यस्चैनं

द्वेष्टितमेवैतदेभिश्चलोकैरभिनिदधातियदुवे

मांलोकानतिचतुर्थऽसवाऽएभिश्चलोकैरभि

62

निदधयद्वेमांल्लोकाननतिचतुर्थमस्या एव सर्व्वं
हरत्यस्यां हीमे सर्व्वे लोकाः प्रतिष्ठिताः किं हि
रेयदंतरिक्षं हरामि दिवं हरामीति हरेतस्मा
दस्या एव सर्व्वं हरति ॥ ४ ॥ अथ रणामंतर्ध्यायद्ग्रह ॥ ६ ॥
रति ॥ नेदनेन वज्रेणास्तृणा पितेन पृथिवीं हिन

सानीतितस्माद्धूणामंतद्धूयिप्रहरति॥१५॥सप्रहर

ति॥पृथिविदेवयजन्योषध्यास्तेमूलंमाहिंसिष

मित्युत्तरमूलामिववाऽपनामेतत्करोत्यादुदान

स्तामेतदाहौषधीनांतेमूलानिमाहिंसिष

मितिव्रजंगोष्ठानमित्यभिनिदधात्यस्यंन्तेवैतद

ग७१

नपक्रमिक्रस्तेतद्ध्यनपक्रमियद्धुजैंस्तस्मादाहद्धतं
गच्छगोष्ठानमितिवृषंन्तुतेद्यौरितिमत्रवाऽऽत्रस्यैरव
नंतःक्रूरीकृर्वैत्यपघ्नंतिप्रांतिरापस्तदद्भिःप्रांत्याप्र
मयतितदद्भिःसंद [redacted] धातितस्मादाहवृषन्तितेद्योरि ॥६२॥
तिबध्नान्देवसवितःपरमस्यांपृथिव्यामितिदेवमेवै

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तस्यसवितारमैहांघेतमसिबधानेतियदाहपरमस्यांपृ
थिव्यामितिप्रातेनपाप्मैपारित्यमुवेतदाहयोस्मांद्वेष्टि
यंचवयंद्विष्मस्तमतोमामौगितियदिनाभिवरेघुघुः
श्वाभिस्वरेदमुमातोमामौगितिब्रूयात्॥२६॥ अपयद्वि
तीयंव्रहरति॥ अपारुं पृथिव्यैदेवयजनाद्वध्यास

मित्यरुर्हवैनामासुररक्षसमासतंदेवाऽन्त्रस्याऽन्त्र
65 पाघ्नंतत्तथ्योऽएवैनमेतद्देषोस्याऽन्त्रपहृतेघ्नुंगच्छगो
ष्ठानंघ्वर्षन्तुतेघ्योर्बिघ्वानदेवसवितःपरमस्यांपृथिव्या
ंशतेनपाशैर्योस्मांद्वेष्टियंचवयंद्विष्मस्तमतोमामौ ॥६४॥
गिति॥१॥तमग्नीदस्तिनिदधिन्निदंभिधाति॥अन्त्र

दिवंमापन्नः इतियत्रवैदेवाः अरक्षमस्सुरररक्षसम
पाघ्नतस्सदिवमपिपतिष्तमग्नीदभिन्यदध्वादूर
रोदिवंमापन्नः इतिसनदिवमपतत्तथोः एवैनमे
तदध्वर्युरेवास्माल्लोकादंतरेतिदिवोध्यग्नीतस्मा
देवंकरोति॥४॥ अथयत्तृतीयंप्रहरति॥ इदमस्ते

द्यांमास्कन्नित्ययंवाऽअस्यैइप्सोयमस्याऽइमंरसंप्र
जाउपजीवंत्येषतेद्दिवंमापप्तदित्येवैतदाहव्रजं
गच्छगोष्ठानंवर्षतुतेद्यौर्बधानदेवसवितःपर
मस्यांपृथिव्यांशतेनपाशैर्योस्मान्द्वेष्टियंचवयं ॥६५॥
द्विष्मस्तमतोमामौगिति॥२॥सवैत्रिर्यजुषाह

रति॥त्रयोवाऽइमेलोकाऽएभिरवैनमेतच्छ्लोकैरभि
तिदधात्यद्धावैतद्युदिमेलोकाऽन्सद्ध्रोतद्यद्यनु
स्तस्मात्रिर्यजुषाहरति॥२०॥लक्ष्मीवच्चतुर्थी॥सयदि
मांलोकानतिचतुर्यमस्तिवानवातेनैवैतद्विषं
तंभ्रातृव्यमवबाधतेतद्धावैतद्यदिमांलोका

66

वान१

नतिचतुर्थमस्तिवानद्वैतद्यत्तूष्णींतस्मात्तूष्णींचतुर्थं

म्॥२॥ब्राह्मणं॥२॥देवाश्चवाऽसुराश्च॥उभयेप्रा

जापत्याःपस्पृधिरेततोदेवाऽअनुव्यमिवासुरथहा

सुरामेनिरेऽस्माकमेवेदंखलुभुवनमिति॥२॥तेहोचुः॥ ॥६६॥

हंतेमांपृथिवींविभजामहैतांविभज्योपजीवामेति

तामौक्ष्णैश्चर्मभिः पश्चात्प्रांचो विभजमानाऽभीयुः
॥२॥ तद्वैदेवाःशुश्रुवुः॥ विभजंतेहवाऽइमामसुराःपृ
थिवींप्रेततदेष्यामोयत्रेमामसुराविभजंतेकेततःस्या
मयदस्यैनभजेमहीतितेयज्ञमेवविष्णुंपुरस्कृत्येयुः
॥३॥तेहोचुः॥अनुनोऽस्यांपृथिव्यामाभजतास्त्वेव

67

नोप्पस्यंभागः इतितेहासुराः असुयंतः इवोचुर्यावद्देवै
षविष्णुरभिशेतेतावोद्दोदद्मः इति ॥४॥ वामनोहविष्णु
रास ॥ तद्देवानजीहीडिरेमहद्वैनोदुर्येनोयज्ञसम्मितम
दुरिति ॥५॥ तेप्राञ्चंविष्णुंनिपाद्य ॥ छंदोभिरभितःपर्य ॥६१॥
गृह्णन्गायत्रेणत्वाछंदसापरिगृह्णामीतिदक्षिणतस्त्वै

ष्टुभेनत्वाछंदसापरिगृह्णामीतिपश्चाज्जागतेनत्वाछं
दसापरिगृह्णामीत्युत्तरतः ॥६॥ तंछंदोभिरभितःपरि
गृह्य ॥ अग्निंपुरस्तात्समाधायतेनार्च्चंतःश्राम्यंतश्चे
रुस्तेनेमाꣳसर्वाꣳपृथिवीꣳसमविंदंततद्यदेनेमाꣳस
र्वाꣳसमविंदंततस्माद्वेदिर्नामतस्मादाहुर्यावतीवे

५३

68

दिस्तावतीपृथिवीत्यतयाहीमाः सर्व्वाः समविंदंतेवा

हवाऽइमाः सर्व्वाः सपत्नानाः संवृङ्क्ते निर्भजत्यस्यैस

पत्नान्यऽएवमेतद्वेद ॥१॥ सोयंविष्णुर्ग्लानः ॥ छंदोभिरभि

तः परिगृहीतोग्निः पुरस्तान्नापक्रमणमासस ततऽए ॥६८॥

वौषधीनांमूलान्युपमुम्लोच ॥२॥ तेह देवाऽऊचुः ॥

कन्नु घिस्तुरभू कन्नु यज्ञोभ्न ह्वि तितेहोत्रुष्कुं दोभिरभि
तःपरिगृहीतोग्निःपुरस्तान्नापक्रमणास्त्यत्रैवान्विछ
तेतितंखनंतःइवान्विषुस्तंत्र्यंगुलेन्वविंदंस्तस्मात्र्यं
गुलावेदिःस्यात्तदुहापिपांचिस्त्र्यंगुलामेवसौम्यस्या
ध्वरस्यवेदिंचक्रे॥६॥तदुतथानकुर्यात्॥ओषधीनां

69

वैसमृत्सांन्यूपाम्लोव तस्मादोषधीनामेवमस्यान्यु

ष्ठत्तवैश्च्याद्यन्वेवात्रविष्णुमन्वविंदंस्तस्माद्वेदिर्नां

मा॥२॥तमनुद्योत्तरेणपरिग्रहेणपर्यगृह्णन्॥सुदक्षि

वासिप्रिवावासीतिदक्षिणतःइमामेवैतत्पृथिवीं ॥दृ॥

ःसंविघसुदक्ताःशिवामकुर्वंतस्योनाःस्तुषदामी

चास

वासीतिपश्चादिमामेवैतत्पृथिवीꣳसंविघस्योना
वेꣳसुषदामकृतोर्जस्वतीचासिपयस्वतीचेत्युत्तरतः
इमामेवैतत्पृथिवीꣳसंविघरसवतीमुपजीवनी
यामकुर्व्वत॥१॥सवैत्रिःपूर्व्वंपरिग्रहंपरिगृह्णाति
॥त्रिरुत्तरंतत्षड्भवःषड्वाऋतःसंवत्सरस्यसंवत्सरो

70

यज्ञः प्रजापतिः स यावानेव यज्ञो यावत्यस्य मात्रा ता
वंतमेवैतत्परिगृह्णाति ॥ ६ ॥ षड्भिर्व्याहृतिभिः ॥ पूर्वं
परिग्रहं परिगृह्णाति षड्भिरुत्तरं तद्द्वादशकृत्वो द्वादश
वै मासाः संवत्सरस्य संवत्सरो यज्ञः प्रजापतिः स या ॥ ७ ॥
वानेव यज्ञो यावत्यस्य मात्रा तावंतमेवैतत्परिगृह्णा

ति॥ ३॥ आख्याममात्रीपश्चास्यादित्याहुः॥ एतावान्वैपु
रुषःपुरुषसंमिताहित्र्यरत्निःप्राचीन्निर्हृद्धियज्ञोना
त्रमात्रास्तियावतीमेवस्वयंमनसामन्येततावती
स्यादिति॥ ४॥ अभितोग्निमर्दःसान्नयति॥ घोषा
वैघ्नेदिर्हृषाग्निःपरिगृह्यवैघोषाहृषाणःप्रोतेमि

71

थुनमेवैतत्प्रजननंक्रियतेतस्मादमितोग्निमधंःसाध्नु
नयतिा।५।।सावैपश्चाद्धरीयसीस्यात्।।मध्येसंहृंहारि
तापुरस्तात्पुनःपुरस्तादुर्व्येवामिवहियोषांप्रथंःसंति
एषाश्रोणिर्विमष्टांतरांःसामध्येसंग्राह्येतिजुष्टामेवै।।७।।
नामतद्देवेभ्यःकरोति।।६।।सावैप्राक्प्रवणास्यात्।।

प्राचीहिदेवानांदिगथोऽउदक्प्रवणोदीचीहिमनुष्या
णांदिग्दक्षिणतःपुरीषंप्रत्युदुहत्येषावैदिक्पितॄणा
ंसायद्दक्षिणाप्रवणास्यात्क्षिप्रेहयजमानोऽमुंलोक
मियात्तथोहयजमानोज्योग्जीवतितस्माद्दक्षिणतः
पुरीषंप्रत्युदूहतिपुरीषवतीङ्कुर्वीतपशवोवैपुरीषं

72

पशुमन्तं मे वै नाम तत्कुरुते ।।श।। आतांत्रीते मार्ष्टि ।। देवा
वा ह वै संग्रामं संनिधास्यन्तस्ते होचुर्हन्त यदस्यै पृ
थिव्या अनामृतं देवयजनं तच्चन्द्रमसि निदधाम
है स यदि न इतोऽसुरा जयेयुस्तत एवार्चन्तः श्राम्य ।।७२।।
न्तः पुनरभिभवेमेति स यदस्यै पृथिव्या अनामृतं

देवयजनमासीतद्वेदम्मासिन्यदध्वततदेतद्वेदम्मासि
तदस्ति तस्मादाहुश्चेदमस्यस्यैपृथिव्यैदेवयजनमित्य
पिहवाऽअस्यैतस्मिंदेवयजनेऽइष्टंभवतितस्माद्वै
ष्टतिमार्ष्टि॥१८॥सप्रतिमार्ष्टि।पुराक्रूरस्याविसृपो
विरपृशिनितिसंग्रामोवैक्रूरःसंग्रामेहिक्रूरंक्रि

यतेहतःपुरुषोहतोम्बुःप्रोतेपुराग्नौतसंग्रामान्यदध
ततस्मादाहाप्पुराक्रूरस्यविसर्पोव्विरपूष्प्रान्नित्युदाहु
यष्टप्पिवीजीवदानुमितुदादायहिरण्यदस्पोष्टपिव्यै
जीवमासीत्तच्चंडुमसिन्यदधततस्मादोहोदादाय ॥१३॥
ष्टप्पिवीजीवदानुमितियामैरयंश्चंडुममसिस्वधा

भिरितिपांवंद्रमासिब्रह्मणाद्घुरित्येवैतदाहताम्
धीरासोऽअनुदिश्यपजंतऽइत्येतेनोहतानुदिश्यम
यजंतेपिहवाऽअस्येतस्मिंदेवयजनऽइष्टंभवति
यऽएवमेतद्वेद॥९॥अथाहप्रोक्षणीरासादये
ति॥वज्रोवैस्फ्योब्राह्मणाश्चमंपुरायज्ञमन्यज्ञुप

७३

तो ब्रह्मो वा ऽ आपस्तद्ब्रह्मैवैतदभिगुप्या ऽत्रासादयति

स वा ऽ उपर्युपर्येव विप्रोद्धणीषु धार्यमाणा स्वपथस्फामुच्च

छत्यथ यन्निहितः एवस्फप्रोद्धणीरासादयेद्ब्रह्मो हस

मृच्छेयातां तथो ह ब्रह्मो न समृच्छेते तस्मादुपर्युपर्येव विप्रोद्ध ।।७३।।

णीषु धार्यमाणा स्वपथस्फामुच्चछति ।।२०।। अथैतां ब्रावं

ध्वदति॥ अथोद्धृण्यासादयेघ्मंबर्हिरुपसादयस्रुवः सम्म
ढ्यपत्नीं संनह्याज्येनोदेहीति संप्रैषउपवैषसय्यदि काम
द येतब्रूयादेतंघुकामैयेतापि नाडियेतस्वयमुद्येवैत
द हुदैमतः कर्मकर्त्तव्यमिति॥ २॥ अथोदंवर्हिःस्पयत्रह
रति॥ अमुष्मैत्वाव्वजंप्रहरामीति यद्याभिचरेद्धुत्रोवे

75

॥२२॥ सपशुमन्वएतुत्तेहैवैनेनेष्ट्वपाणीऽभवन्नेनिस्ते॥ यद्यस्यै
रमन्नुत्तद्यस्याऽएतदहार्षीत्तस्मात्पाणीऽभवन्नेनि
स्ते॥२३॥ सयेहाग्रऽईजिरे॥ तेह्स्मावमर्त्यंयजंतेतेपा
पीयांसऽभवासुरथयेनेजिरेतेश्रेयांसऽभवासुस्त ॥७५॥
तोऽश्रद्धामनुष्यान्विवेदयेऽयजंतेपापीयांसस्तेभ

वंतियत्रनयजंतेश्रेयांसःस्तेभवंतीतितेतऽइतोदेवान्
विर्न्नजगामतःप्रदानाद्धिदेवाऽउपजीवंति॥२४॥तेह
देवाऽऊचुः॥बृहस्पतिमांगिरसमुश्रद्धावैमनुष्यानवि
दत्तेभ्योविधेहियज्ञमितिसहेत्योवाचबृहस्पतिरां
गिरसःकथंनयजध्वऽइतितेहोचुःकिंकाम्यायजे

75

महियेयजंतेपापीयांसस्तेभवंतियऽन्नयजंतेश्रेयां

सस्तेभवंतीति॥२५॥सहोवाच॥बृहस्पतिरांगिरसोय

ह्वैयुश्नुमद्देवानांपरिभूतंतदेषयज्ञोभवतियत्कृतानि

हवींषिपिकृष्णाद्वेदिस्तेनावममेवमर्षोमवारिष्टतस्मा ॥७५॥

त्पापीयांसोभूततेनानवमर्षंयजध्वंतथाश्रेया

ःसोभविष्यघेत्याक्रियतङ्कुल्याबर्हिषस्तरणादिति
बर्हिषाह्वैरवल्वेषाप्राणाम्यतिसयदिपुराबर्हिस्तर ब
णात्किंविदापद्येतबर्हिरेवतत्स्कृणंन्नपास्येदथयद्
बर्हिस्कृणंत्यपिपद्यामितिष्ठंतिसपशोहैवंविद्वानन
वमर्षयजतेश्रेयान्हैवभवतितस्मादनवमर्शमे

76

वयजेत॥ब्राह्मणं॥३॥द्वितीयोध्यायः॥सवैस्त्रुवःसंम्मा
र्ष्टि॥तद्यस्त्रुवःसंम्मार्ष्टियथावैदेवानांचरणंतद्वाऽअनु
मनुष्याणांतस्माद्यदामनुष्याणांपरिवेषणमुपक्लृप्तं
भवति॥१॥अथपात्रीनिर्णेनिजति॥तन्निर्णिज्यप
रिविविषत्येवंवाऽएषदेवानांयज्ञोभवतियच्छृतानि ॥७६॥

हवींषिषिक्तान्वेदिस्तेषामेतान्येवपात्राणियस्त्रुवः
॥२॥सयत्संमार्ष्टि॥निर्णेनित्त्येवैनाऽएतन्निर्णिक्ताभिः
स्त्रुचराणीतितद्वैद्वयंनैवदेवेभ्योनिर्णेनिजत्येके
नमनुष्येभ्योद्भिश्चब्रह्मणावदेवेभ्यःत्रापोहिष्ठा
श्चब्रह्मयजुरेकेनैवमनुष्येभ्योद्भिरेवैवम्चेतन्ना

77

नाभवति॥३॥ अथप्रस्रुवमादत्ते॥ प्रतपतिप्रत्युष्टꣳरक्षः

प्रत्युष्टाऽअरातयोनिष्टप्तꣳरक्षोनिष्टप्ताऽअरातयऽ

इतिवा॥४॥ देवाहवैयज्ञंतन्वानाः॥ तेसुररक्षसेभ्य

ऽआसंगाद्बिभयांचक्रुस्तद्यज्ञमुखादेवैतन्नाष्ट्रार ॥१७७॥

क्षाꣳस्यतोपहंति॥५॥ अर्द्धः॥६॥ सवाऽइत्यग्रैरं

तरतः संम्मार्ष्टि ॥ अतिप्रीतोसि सपत्नान्क्षिदितियथा
नुपरतोयजमानस्यसपत्नान्क्षिणुयादेवमेतदा
हवाजिनंत्वावाजेध्यायैसंम्मार्ज्मीतियज्ञियंवाअय
ज्ञायसंम्मार्ज्मीत्येवैतदाहतेनैवसर्वाःस्रुचःसंमा
र्ष्टिवाजिनीत्वेतिस्रुवंतूष्णींप्राशित्रहरणं ॥ ६ ॥ स

78

वाऽद्दत्यग्नैरंतरतः संमृष्टीति॥मूलैर्बाह्यतऽइतीववाऽन्न

यंप्राणऽइतीवोदानः प्राणोदानावेवैतद्दधातितस्मा

दितीविमानिलोमानीतीविमानि॥४॥सवैसंमृज्यसं

मृज्यप्रतप्यप्रतप्यप्रयच्छायति॥यथावमर्शन्तिक्षि ॥७८॥

ऽयानववमर्शमुत्तमंपरिक्षालयेदेवंतत्तस्मात्प्रतप्य

त्रतत्प्रत्यञ्चौयति॥५॥सवैस्रुवमेवाग्रेसंमार्ष्टि।
अथेतराःस्रुचोयोषावैस्रुग्वृषास्रुवस्तस्माद्यद्य
पिबह्व्यऽइवस्त्रियःसार्द्धंयन्तियऽएवतास्वपिकु
मारकऽइवपुमान्भवतिसऽएवतत्रप्रथमऽएत्य
नूच्यऽइतरास्तस्मात्स्रुवमेवाग्रेसंमार्ष्ट्यथेतराः

79

स्रुवः॥ ६॥ सवैतथैवसंमृज्यात्॥ यथाग्निन्नाभि
व्युद्धे यथाऽयस्मा ऽ न्नुप्रानमाहृ रिषंस्यात्तंपात्रनि
र्णजनेनाभिव्युद्धेदेवंतत्तस्मादुतथैवसंमृज्याद्य
थाग्निन्नाभिव्युद्धे ग्राडि· वैवोक्रमपा॥ ०॥ तद्वैके॥ स्रु ॥ ७९॥
कंसमार्ज्जनान्यग्नावभ्यादधतिवदस्माहाम्रवंस्रु

वऽएभिः सममाङ्गिषुरिदं वै किं चिद्यज्ञस्य नेदिदं
बहिर्द्धा यज्ञाभ्द्भवदिति तद्धु तथा न कुर्याद्यथाय
स्माऽअशानमाहरे तं पात्र निर्णेजनं पाययेदेवं त
त्तस्माद्धु परास्येदे वै तानि ॥ १ ॥ अथ पत्नीं संनह्य
ति ॥ जघनार्द्धे वाऽएष यज्ञस्य यत्पत्नी प्राङ्गेयज्ञस्ता

80 यमानोयादितियुनक्त्येवैनामेतद्युक्तामेध्यमंन्वासा
ताऽइति॥२॥सयोक्त्रेणसंन्नह्यति॥योक्त्रेणहियोग्यं
युंजंत्यस्तिवैपन्याऽ-अमेध्यंयदवाचीनंनाभेरथै
तदाज्यमवेक्षिष्यमाणाभवतितदेवास्याऽएतद्यो ॥७०॥
क्त्रेणांतर्द्धधात्यथमेध्येनैवोत्तरार्द्धेनाज्यमवेक्षते

तस्मात्पत्नीं सन्नह्यति॥२३॥स वा ऽअभिवासः संन्न
ह्यति॥ उभयं वै वासो वरुण्यपारज्जुस्तदोषधीर
वैतदंतर्द्धाति तथो हैनमेषा वरुण्यपारज्जुर्न्नहि
नस्ति तस्मादभिवासः सन्नह्यति॥२४॥स संन्नह्य
ति॥ अदित्यै रास्नासीतीयं वै पृथिव्यदितिः सेयं देवा

वानांपत्न्येषावावोऽएतस्यपत्नीभवतितदस्याऽए
८१ तद्रास्नामेवकरोतिनरज्जुंहिरोवैरास्नातामेवास्याः
एतत्करोति॥२५॥सवैनग्रंथिंकुर्यात्॥वरुणोवैग्रं
थिर्वरुणोहपत्नींगृह्णीयाद्यद्ग्रंथिंकुर्यात्तस्मान्नग्रं॥ठं॥
थिंकरोत्यूर्ध्वमेवोद्गूहति॥त्रिवृत्सौंब्वृषीवासीतिसा
१५

वेनपश्चात्प्राचीयज्ञमन्वासीतेयंवैपृथिव्यदितिः
सेयंदेवानांपत्नीसापश्चात्प्राचीयज्ञमन्वास्तेतन्ने
मामभ्यारोहेत्सापत्नीक्षिप्रममुंलोकमियात्तथोह
पत्नीज्योग्जीवतितदस्याऽएवैतन्निह्नुतेतथोहैना
मियंन्नहिनस्तितस्मादुदक्षिणातऽइवैवान्वासी

82 ता॥१७॥अथाज्यमवेक्षते॥योषावैपत्नीरेतऽआज्यंमिथु
नमेवैतत्प्रजननंक्रियतेतस्मादाज्यमवेक्षते॥१८॥सा
वेक्षते॥अहेडेनत्वावचक्षुषावपश्यामीत्यनार्त्तेनत्वा
चक्षुषावपश्यामीत्येवैतदाहाग्नेर्जिह्वासीतियदावा ॥८२॥
ऽएतदग्नौजुह्वत्यथाग्नेर्जिह्वाऽइवोत्तिष्ठंतितस्माद

हाग्नेर्जिह्वासीतिसुहृद्देवेभ्यऽइतिसाधुदेवेभ्यऽइत्ये
वैतदाह धाम्नेधाम्नेमे न वयजुषेयजुषऽइति सर्व्वस्मै
मेयज्ञायेधीत्येवैतदाह॥ ॥अथाज्यमादायप्राङुः
दाद्रवति॥ तदाहवनीयेधिश्रयतियस्याहवनीये
हवीꣳषिश्रपयंतिसर्व्वोमेयज्ञऽआहवनीयेश्रृतोस

83 दित्यथास्यदमुत्राग्राधिश्रयतिपत्नीऽंह्यवकाशायिष्यन्भ
वतिनहितदवकुर्यात्तेयस्मामिप्रत्यग्घ्रेरपत्नीमवकाश
यिष्यामीत्यथयत्पत्नीमवकाशयेदंतरियाद्धयज्ञात्पत्नी
तथोहायज्ञात्पत्नीन्नांतरेतितस्मादुसार्द्धमेवद्विसाप्प ॥८३॥
त्राग्गुदाहरत्यवकाश्यपत्नीयस्योपत्नीनभवत्यमाऽ८ए

वत्यहवनीये घि अयतितन्नतऽआदत्तेतदंतर्व्वेघासादय
॥२०॥ तदाहुः॥ नांतर्व्वेघासादयेदतोवैदेवानांपत्नीःसं
यासंजयंत्यवसभाऽअहदेवानांपत्नीःकरोतिपरःपु
ं:सोहास्यपत्नीभवतीतितदुहोवाचयाज्ञवल्क्योयथा
दिष्टंपत्न्याऽअस्तुकस्तदाद्रियेयत्परःपुंसावाप

84

तौस्याद्यद्यावायज्ञोव्वैदियज्ञऽआज्यंयज्ञायज्ञंनि।
र्मिमाऽइतितस्मादंतद्वेद्यिवासादयेत॥२१॥प्रोक्षणी
षुपवित्रेभवतः॥तेततऽआदत्तेताभ्यामाज्यमुत्पुना
त्येकोवाउत्पवनस्यबंधुर्मध्यमेवैतत्करोति॥२२॥
सऽउत्पुनाति॥सवितुस्त्वाप्रसवऽउत्पुनाम्यच्छिद्रेण ॥५४॥

पवित्रेणसूर्यस्यरश्मिभिरितिसोसावेवबंधुः

॥२३॥ अथाज्यलिप्ताभ्यांपवित्राभ्यांप्रोक्षणी

रुत्पुनातिसवितुर्वःप्रसवउत्पुनाम्यच्छिद्रेणप

वित्रेणसूर्यस्यरश्मिभिरितिसोसावेवबंधुः

॥२४॥ तद्यदाज्यलिप्ताभ्यांपवित्राभ्यांप्रोक्ष

85 लौऋतुम्पुनातितदस्तुपयोदधातितदिदमस्तुपयोहि
तमिदꣳहियदावर्षत्यथौषधयोजायंतऽओषधीर्ज
ग्ध्वापःपीत्वाततऽएषरसःसंभवतितस्माद्रसस्यौ
वसर्व्वंव्याय॥२५॥अथाज्यमवेक्षते॥तद्धैकेयज ॥ऊपे॥
मानमवख्यापयंतितदुहोवासयाज्ञवल्क्यःक

प

यंन्तुनस्वयमध्वर्यवोभवंतिकथंःस्वयन्नाश्चाकुर्य
न्भूयस्यऽइवाशिकषःक्रियंतेकथंन्वेषामत्रैव
अद्धाभवतीतियांवैकांचयजुःऽरुत्विजऽआशिषमा
शासतेयजमानस्यैवसातस्मादध्वर्युरेवावेदेत
॥२६॥सोवेदेत॥सत्यंवैवक्तुःसत्यंहिवैवक्तु

86

स्तस्माद्यदिदानींद्वौविवदमानावेयातामहमदर्शम

हमश्रौषमितियऽएवंब्रूयादहमदर्शमितितस्मा

ऽएवश्रद्दध्यामतत्सत्येनैतत्समर्द्धयति॥सावेद्दृत॥ वै

तेजोसिशुक्रमस्यमृतमसीतिसऽएषसऽत्पऽएव ॥८६॥

मंत्रस्तेजोह्येतच्छुक्रंह्येतदमृतंह्येतत्तत्सत्यं

नैवैतत्समर्द्धयति ॥ ऋग्ब्राह्मणं ॥ ४ ॥ पुरुषो ह वै
यज्ञः ॥ पुरुषस्तेन यज्ञो यदेनं पुरुषस्तनुत एष
वै तायमानो यावानेव पुरुषस्तावान्वीधीय
ते तस्मात्पुरुषो यज्ञः ॥ १ ॥ तस्येयमेव जुहूः ॥ इय
मुपभृदात्मैव ध्रुवा तद्वा आत्मान एवेमानि

87

सर्वाण्यंगानि प्रभवंति तस्माद्ध्रुवा यां एव सर्वोयि

ज्ञः प्रभवति ॥२॥ प्राण एव स्रुवः ॥ सोयं प्राणः स

र्वाण्यंगान्यनुसंचरति तस्मात्स्रुवः सर्वा अनु स्रु

वः संचरति ॥३॥ तस्यासावेव घोर्जुहूः ॥ अथेद ॥८७॥

मंतरिक्षमुपभृदियमेव ध्रुवा तद्वा अस्या

एवमेसर्व्वेलोकाःप्रभवंतितस्मादुद्धुवायाऽएव
सर्व्वेयज्ञःप्रभवंति॥४॥अयमेववसुर्वोयोयंप
वते॥सोयमिमांसर्व्वांल्लोकाननुपवतेतस्मा
दुद्धुवःसर्व्वोऽनुसुवःसंवरति॥५॥सऽएष
यज्ञस्तायमानः॥देवेभ्यस्तायतऽऋतुभ्यश्छं

स्कंदोभ्योयद्धविस्तद्देवानांयस्सोमोराजायस्तुरो
88 डाशास्तत्तदादिश्यगच्छात्यमुष्मैवाजुष्टंगच्छामी
त्यवमुहितेषाम्॥६॥ अथयथान्याज्यानिगृह्यंते॥
स्तुन्यश्चैवतानिस्कंदोभ्यश्चगृह्यंतेतत्तदनादि ॥८८॥
प्रयाज्यस्यैवरूपेणगच्छातिसर्वैवस्तु॰ऽर्जुह्वां

गृह्णात्यशैत्यकृष्णःउपभृति॥१॥सप्तचतुर्मुद्रांगृ
ह्णाति॥रुतुन्यस्तकृह्णातिप्रयाजेभ्योहितकृह्णा
त्यतवोहिप्रयाजास्तत्तदनादिप्रयाज्यस्यैवरू
पेणागृह्णातिप्रजामितायैजामिहकृयाध्यिध्वसं
तायचाग्नीषोमायचेतिगृह्णीयात्तस्मादनादिप्रया

89

ज्यस्यैवरूपेणगृह्णाति॥७॥अथयदष्टौरूद्ध्वःऽउप
भृतिगृह्णाति॥छंदोभ्यस्तद्गृह्णात्यनुयाजेभ्योहि
तद्गृह्णातिछंदांसिह्यनुयाजास्तत्तदनादिश्यपा
यस्यैवरूपेणगृह्णात्यजामितायैजामिहकुर्याद्य
द्गायत्र्यैवात्रिष्टुभेचेतिगृह्णीयात्तस्मादनाप्रदि ॥८९॥

प्याज्यस्यैवरूपेणगृह्णाति॥९॥ अथयथबलुधु
वायंगृह्णाति॥सर्व्वस्मैतद्यज्ञायगृह्णातितन्नद
नादिश्यप्याज्यस्यैवरूपेणगृह्णातिकस्माद्धद्या
दिश्योद्यतःसर्व्वाभ्यएवदेवताभ्योवद्यतित
स्मादनादिश्यप्याज्यस्यैवरूपेणगृह्णाति॥१०॥

१०

यजमानऽएवत्तुह्ममनु॥ योस्माऽअरातीयति सऽउपभृ
तमन्वत्रैवत्तुह्ममन्वाघऽउपभृतमन्वत्रैवत्तुह्रराघऽ
उपभृत्स वै चतुर्जुह्वांगृह्णात्यष्टावुपभृति॥११॥
स यच्चतुर्जुह्वांगृह्णाति॥ क्षत्रमेवैतत्परिमितत ॥५००॥
रंकनीयः संकरोत्यथ यदष्टावुपभृति ग्र

ह्लात्याद्यमेवैतदपरिमिततरंभूयाऽसंकरोतित
द्विसमर्द्धंयत्रात्ताकनीयानाद्योभ्रयान्न॥६॥स
वेचतुर्ज्जुह्वांगह्लंन्न॥भूयस्त्र्याऽपंगह्लात्यष्टोक
वस्नपभ्रतिगह्लन्कनीयस्त्र्याऽपंगह्लाति॥७॥
सपञ्चतुर्ज्जुह्वांगह्लन्न॥भूयस्त्र्याऽपंगह्लात्य

91 त्वारमेवैतत्परिमिततरंकनीयांऽसंकुर्वंस्तदस्मिन्वी
र्यंबलंदधात्यथयदष्टौकृत्वोऽनुपश्यतिगच्छन्कनी
यऽस्त्राऽध्यंगच्छत्यायामेवैतदपरिमिततरंभूया
ऽसंकुर्वंस्तमवीर्यमबलीयांऽसंकरोतितस्माद्
तराजापरांविश्रांप्रावसायाप्यकवेश्मनैवजि ॥८१॥

नातिवद्यथावकामयतेतथासवतऽपतेनोह

तद्वीर्येणायजुह्वांमूयऽआज्यंगृह्णातिसयजुह्वां

गृह्णातिजुह्वैवतजुहोतियदुपभृतिगृह्णाति

जुह्वैवतजुहोति॥१४॥तदाहुः॥कस्माज्जुह

पभृतिगृह्णीयाद्यदुपभृतानाजुहोतीतिसय

ह्वापभृतास्तुह्यस्यातरथयच्चैवेमाःप्रजाःस्युर्न्नैवान्ना

१२ स्यान्नाद्यःस्यादथयत्तस्मुह्यैवसमानीयजुहोति

तस्मादिमाविंशःक्षत्रियायबलिंहरंत्यथयत्

यदुपभृतिगृह्णातितस्मादुक्षत्रियस्यैववशेप्राप्स ॥१२॥

तिह्वैप्रपंपप्रावस्त्रपत्तिष्ठंतेथयत्तस्मुह्यैवसमानी

यज्जुहोतितस्माद्यद्दोतद्धि त्रियःकामयतेयाह
द्वेष्यमपियत्तेपरानिहितंतदाहृरेतितंजिनाति
वद्यथाव कामयतेतथासवतऽएतेनोहतद्वी
र्यंण।।५।।तानिवाऽएतानि।।छंदोभ्यःस्वाज्या
निगृह्णंतेसयद्वत्तऽऊर्द्धांगरह्णातिगायत्र्यैतज्ज

९३

ह्लात्यथयदष्टाक्षरेणप्रतिगृह्लातित्रिष्टुब्जग
तीभ्यांतद्गृह्लात्यथयश्चतुर्भुवायोगृह्लात्यनुष्टु
भेतद्गृह्लातिवाग्वाऽअनुष्टुब्वाचोवाऽइदꣳसर्वं
प्रभवतितस्मादनुष्टुभावाऽयाऽएवसर्वोमिश्राःप्रभव ॥ऐ३॥
तीयंवाऽअनुष्टुबस्यैवाऽइदꣳसर्वंप्रभवतितस्मा

दुघ्नुवायाऽएवसद्वीर्यंयज्ञःप्रभवति॥२॥सगृह्णा
ति॥धाममनामासिप्रियंदेवानामित्येतद्वैदेवानां
प्रियतमंधामयदाऽज्यंतस्मादाहधाममनामासि
प्रियंदेवानामित्यनाधृष्टंदेवयजनमसीतिव
ज्रोह्याऽज्यंतस्मादाहानाधृष्टंदेवयजनमसि

94

ति॥१३॥सऽएतेनयजुषा॥सरुद्रःप्राङ्गच्छतित्रि
स्तृणीमेतेनैवयजुषासरुद्रःप्रत्यङ्गच्छतिसप्त
रुवास्तृणीमेतेनैवयजुषासरुद्भुवायांगच्छति
त्रिस्तृणीतदाकुस्त्रिस्त्रिरेवयजुषागच्छीयात्रि
वृद्धियज्ञऽइतितद्नुसरुसरुद्वावात्राख्येववति ॥९४॥

र्हौ ततः संपद्यते ॥ १ ॥ ब्राह्मणं ॥ ५ ॥ प्रोक्षणीरध्व
र्युरादत्ते ॥ स इध्ममेवाग्रे प्रोक्षति कृष्णोस्याख
रेष्ठोग्नये त्वा जुष्टं प्रोक्षामीति तन्मेध्यमेवैतदग्नये
करोति ॥ १ ॥ अथ वेदिं प्रोक्षति ॥ वेदिरसि बर्हि
षे त्वा जुष्टं प्रोक्षामीति तन्मेध्यमेवैतद्बर्हिषे क

95

रोति ॥२॥ अथास्मै बर्हिः प्रयच्छति ॥ तत्पुरस्ताद्ग्रंथ्या
सादयति तत्प्रोक्षति बर्हिरसि स्रुग्भ्यस्त्वा जुष्टं प्रोक्षा
मीति तं मेध्यमेवैतत्स्रुग्भ्यः करोति ॥३॥ अथायाः
प्रोक्षण्यपः परिशिष्यंते ॥ ताभिरोषधीनां मूलान्यु ॥ण्प॥
पनिनयत्यदित्यै व्युंदनमसीतीयं वै पृथिव्यदि

तिस्तदस्याऽएवैतद्दोषधीनांमूलान्युपोनत्त्रिता
ऽइमाः॒आर्द्रमूलाऽओषधयस्तस्माद्यद्यपिस्तुक्ष्का
ण्यग्राणिभवंत्यार्द्राण्येवमूलानिभवंति॥४॥
अथविस्रुः॑स्यग्रंथिं॥पुरस्तात्प्रस्तरंगृह्णातिब्रि
ह्मास्तुपासीतियज्ञोवैविष्णुस्तस्यैयमेवशिर्षी

96

स्रुपऽएतामेवास्मिन्नेतद्दधातिपुरस्ताज्जुह्वातिपुरस्ता
द्ध्ययꣳस्रुपस्तस्मात्पुरस्ताज्जुह्वाति॥५॥अथसंनह्य
नंविस्रꣳसयतितद्दक्षिणायाꣳश्रोणौनिदधाति
नीविर्ह्यैवास्यैषादक्षिणातऽउद्वैहीयन्तोविस्त ॥९६॥
स्माद्दक्षिणाꣳयाꣳश्रोणौनिदधातितत्पुनरभि

च्छादयत्यभिच्छन्नेवह्यीयंनौवितस्मात्पुनरभि
च्छादयति॥८॥अथबर्हिस्तृणाति॥अयंवैस्तु
पःप्रस्तरोथयान्यवांचिलोमानितान्येवास्य
यदितरंबर्हिस्तान्येवास्मिन्नेतद्दधातितस्मा
द्बर्हिस्तृणाति॥९॥योषावैवेदिः॥तामेतद्देवा

97 अपपर्यासितेयेवेमेब्राह्मणाःशुश्रुवांसोनूचाना
स्तेषुवैनामेतत्पर्यासीनेषुनग्नांकरोत्यनग्नता
याऽएवतस्माद्बर्हिःस्तृणाति॥८॥यावतीवैवेदिः॥
तावतीपृथिव्योषधयोबर्हिस्तदस्यामेवैतत्पृ ॥ढि९॥
थिव्यामोषधीर्दधातिताऽउमाऽअस्यांपृथि

म्यामोषधयः प्रतिष्ठितास्तस्माद्बर्हिस्तृणाति

॥ ३ ॥ तद्वै बहुलं स्तृणीयादित्याहुः ॥ यत्र वा

अस्यै बहुलतमा ओषधयस्तदस्या उपजीव

नीयतमं तस्माद्बहुलं स्तृणीयादिति तद्वै तद

हर्बर्हिर्वा धित्रिवृत्स्तृणाति त्रिवृद्धि यज्ञो थो

98

अपिप्रवर्हिःस्तृणीयास्तृणंतिबर्हिषानुषगिरि
हृषिणाम्यनूक्तंमधरमूलंस्तृणात्यधरमूलाः
इवह्यमाऽअस्यांपृथिव्यामोषधयःप्रतिष्ठिता
स्तस्मादधरमूलंस्तृणाति॥१०॥सुस्तृणाति॥ ॥९८॥
ऊर्णम्रदसंत्वास्तृणामिस्वासस्थांदेवेभ्यऽइति

साध्वीदेवेभ्यऽइत्येवैतदाहयदाहोर्णम्रदसंत्वेति
स्वासस्थांदेवेभ्यऽइतिस्वासदांदेवेभ्यऽइत्येवै
तदाह॥११॥-अथाग्निंकल्पयति॥शिरोवैय
ज्ञस्याहवनीयःपूर्वार्द्धंवैशिरःपूर्वार्द्धमेवैत
द्यज्ञस्यकल्पयत्युपर्युपरिप्रस्तरंधारयन्क

११

स्पयत्स्पयं वैस्तुपः प्रस्तरऽएतमेवास्मिन्नेतद्द
धाति तस्मादुपर्युपरि प्रस्तरं धारयन्कल्पयति॥
१२॥ अथ परिधीन्परिदधाति॥ तद्यत्परिधीन्प
रिदधाति यत्र वै देवाऽअग्रेऽग्निं होत्राय प्रावृ ॥[illegible]॥
णत तद्धोवाच न वाऽअहमिदमुत्सहे यद्वो होता

तास्यांयज्ञोहव्यंवहेयंत्रीन्पूर्व्वान्प्रावृङ्क्तेप्राध
न्विषुस्तान्नुमेवाकल्पयतायथवाऽअहमेत
द्दुसाक्षेयज्ञोहोताऽस्यांयज्ञोहव्यंवहेयमिति
तथेतितानस्माऽएताऽन्नवाकल्पयंस्तऽएते
परिधयः ॥१३॥ सहोवाच ॥ वज्रोवैतान्वषट्का

रः ब्राह्मणगवब्राह्मैवषट्कारादिमेमियन्माब्राह्मोव
षट्कारोनप्रवृंज्यादेतैरेवमापरिधत्ततथामाब्
राह्मोवषट्कारोनप्रवृक्ष्यतीतितथेतितमेतैःपर्य
दधुस्तन्नब्राह्मोवषट्कारःप्रावृणक्तद्धस्मैवैत ॥१००॥
द्गतयेनवृणक्तियदेतैःपरिदधाति॥१४॥ताःअ

हैताऽऋत्वुः॥ इदमुवेदस्मान्यज्ञेयुक्तास्त्वेवास्मा
कमपियज्ञेभागऽइति॥५॥ तद्धेतिदेवाऽऊ
ब्रुवन्॥ यद्वहिष्परिधिस्कंत्स्यति तद्युष्मासु
हुतमथयद्वऽउपर्युपरिष्यंति तद्वोविष्यत्युप
यदग्नौहोष्यंति तद्वोविष्यतीतियसपदग्नौ

जुह्वतितदेनानवक्लृप्यथयदेनानुपर्युपरिजुह्वति
तदेनानवक्लृप्यथयद्बहिष्परिधिस्कंदतितदेतेषु
क्रुतंतस्मादुहनागऽइवस्कंनन्नँस्यादिमावैतेष
थिवींद्यावाविप्रोन्यद्वाऽइदंकिंचस्कुंदत्यथास्या ॥१०२॥
मेवतत्सर्वंप्रतितिष्ठति॥२॥सस्कन्नमभि

म्प्राति॥भुवपतयेस्वाहा॥भुवनपतयेस्वाहा॥भूता
नांपतयेस्वाहेत्येतानिवैतेषामग्नीनान्नामानि
यद्भुवपतिर्भुवनांपतिर्भूतानांपतिस्तद्यथावष
ट्कृतंहुतमेवमस्यैतेष्वग्निषुभवति॥२१॥तद्वै
के॥इध्मस्यैवैतान्परिधीन्परिदधतितद्दुतथान

102

कुर्यादनवक्लृप्ताहतस्यैतेभवंतियानिध्मास्यपरिद
ग्धात्यन्याधानायह्येवैध्मःक्रियतेतस्माद्धैवैतेवक्लृ
प्ताभवंतियस्यैतानन्यानाहरंतिपरिधयऽइतितस्मा
दन्यानेवाहरेयुः॥१८॥तोवैपालाशाःस्युः॥ ॥१०२॥
ब्रह्मवैपलाशोब्रह्माग्निरग्नयोहितस्मात्पालाशा

शाः स्युः ॥८॥ यदि पालाशान्न विंदेत्ता । अथोऽ
अपि वैकंकताः स्युर्यदि वैकंकतान्न विंदेदथोऽ
अपि कार्ष्मर्यमयाः स्युर्यदि कार्ष्मर्यमयान्न विंदे
दथोऽ अपि बैल्वाः स्युरथो खादिराऽ अथोऽौ
दुंबराऽ एते हि वृक्षा यज्ञियास्तस्मादेतेषां वृक्षा

103

णांभवति॥२०॥ब्राह्मणं॥६॥द्वितीयःप्रपाठकः॥
॥१०२२॥तेवाऽआर्द्राःस्युः॥एतद्ध्येषांजीवमेतेनस
तेजसऽएतेनवीर्यवंतस्तस्मादार्द्राःस्युः॥८॥सम
ध्याममेवाग्रेपरिधिंपरिदधाति॥गंधर्वस्त्वावि ॥१०३॥
श्वावसुःपरिदधातुविश्वस्यारिष्ट्यैयजमानस्यप

रिध्विरस्यग्निरिडऽइडितऽइति॥२॥अथदक्षि
णंपरिदधाति॥इंद्रस्यबाहुरसिदक्षिणोविश्व
स्यारिष्ट्यैयजमानस्यपरिधिरस्यग्निरिडऽईडि
तऽइति॥३॥अथोत्तरंपरिदधाति॥मित्राव
रुणौत्वोत्तरतःपरिधत्तांध्रुवेणधर्म्मणाविश्व

स्यारिष्ट्वैयजमानस्यपरिधिरस्य

ध्रुवासि ॥ ध्रुवस्य ॥

।।१०८।।